

A photograph of a roasted chicken on a wooden board, garnished with white flowers. In the foreground, a white cup filled with dark coffee is visible. The text is overlaid on the coffee cup.

Katja Bloigu

**KOHTI
RATKAISU-
KESKEISTÄ
SOSIAALI-
POLITIIKKA**

**AJATUSPAJA VASEMMISTOFOORUMIN
RAPORTTEJA-SARJASSA** julkaistaan selvityksiä ja
tutkimuksia yhteiskunnallisista aiheista. Sarjan
tarkoituksena on tuottaa tietoa päätöksenteon
pohjaksi, nostaa tärkeitä ilmiöitä julkiseen
keskusteluun sekä esittää toimenpiteitä havaittujen
ongelmien ratkaisemiseksi.

ISBN 978-952-7206-06-5 (nid.)

ISBN 978-952-7206-07-2 (pdf)

Paino: Lähettämö Oy

© Katja Bloigu

Julkaisija Vasemmistofoorumi ry

Helsinki

www.vasemmistofoorumi.fi

Sisältö

Esipuhe	3
Johdanto: Toimeentulotuen ja sosiaalityön viallinen suhde	6
I Kunnallisen sosiaalityön vaikuttavuus	9
Toimeentulotuki instrumenttina	9
Tuen saajat	11
Byrokrazia- ja kannustinloukku	12
II Hyvinvointiin kannustava politiikka	15
Hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edellytykset	18
Motivaation merkitys	21
III Uuden politiikan välineet	23
Ratkaisukeskeinen ajattelu- ja työskentelytapa	26
Käyttäytymistaloustiede: Mitä se on?	27
IV Johtopäätökset	36
V Oma aineisto	41
VI Ehdotukset	50
Liitteet	54
Lähteet	58

Esipuhe

Toimeentulotuen perusosa siirtyi kunnilta Kelan maksettavaksi vuoden 2017 alussa. Siirron toteutuminen on ollut tiedossa vuosia ja ensimmäiset kokeilut toimeentulotuen laskemisesta ja maksamisesta Kelan kautta tehtiin jo 1990-luvun alussa lupaavin tuloksin. Nyt toteutetun siirron tarkoitus on helpottaa perustoimeentulotuen maksatusta, vapauttaa kuntien sosiaalityön resursseja todelliselle sosiaalityölle sekä lisätä asiakkaiden yhdenvertaisuutta. Kuntien vastuulla ovat edelleen ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki, joiden kuuluisi lainsäädännössä olla sosiaalityön välineitä.

Muutostarve on ollut hyvin tiedossa ja siitä on käyty runsaasti julkista ja alan sisäistä keskustelua viime vuosina. Sosiaalipolitiikan toteuttamisen muutostarve on myös alan tutkimuksessa ollut hyvin voimakkaasti esillä. Hyvin tiedossa olleesta muutoksesta huolimatta kunnat eivät ole valmistautuneet ti-

lanteeseen. Kunnissa ei ole suunniteltu tai luotu uusia toimivia sosiaalityön käytäntöjä, yhteistyökanavia viranomaisten välille tai selkeytetty asiakkaan ohjautumista sosiaalipalveluihin. Kehitystyö kunnissa on auttamatta myöhässä. Lainsäädäntö muutossosiaalityön toteutumiseksi tuen avulla ei ole toteutunut tähänkään asti. Nyt tapahtunut rakenteellinen muutos ei itsessään paranna palvelujen sisältöä.

Tulevat hallinnolliset uudistukset muuttavat sosiaali- ja työllisyyspolitiikan järjestämisvastuita ja käytäntöjä. Meneillään oleva soteuudistus koskee palvelujen järjestämistä. Tämä raportti taas keskittyy palvelujen sisältöön eikä siten ota kantaa soten järjestämiseen. Lainsäädännössä sosiaalipalvelujen tuottaminen kuuluu vuonna 2018 edelleen kunnille.

Tulevassa aluehallintouudistuksessa myös työllisyydenhoito siirtyy kokonaan kuntien, kolmannen sektorin ja yritysten tuottamaksi,

järjestäjän ollessa maakuntahallinto. Tuleva muutos antaa mahdollisuuden parantaa työllisyydenhoitoa koskevaa varsinkin sanktioivaa lainsäädäntöä. Työllisyyspolitiikan puolella olisi hyvä tehdä oma selvitys ja lainsäädännön sekä hallinnollisten käytänteiden muutosehdotus. Se on ajankohtaisempaa sitten, kun aluehallintomuutoksen yksityiskohdat ovat julkisesti kokonaan tiedossa.

On kuitenkin selvää, että näin monen rakenteellisen muutoksen toteuttaminen yhtä aikaa ei ole hyvä asiakkaan kannalta. Rakenteellisen muutoksen siirtymän toteuttaminen ja siihen sopeutuminen kestää jo viranomaisilla oman aikansa, ennen kuin on mahdollista tuottaa asiakaslähtöisiä, toimivia ja joustavia palveluja. Rakenteellisten muutosten vaikeudesta ja hitaudesta voisi jo tässä vaiheessa ottaa oppia. Tulevaa ajatellen täytyy ajattelutapojen ja työotteiden muutosten alkaa jo nyt.

Tulevat muutokset koskevat asiakkaita, joiden elämäntilanteessa yhdistyvät työttömyys, työn kannustinongelmat ja sosiaaliset ongelmat. Pitkäaikaistyöttömyyden hoito on osin jo siirtynyt kunnille ja työttömien ohjaus tapahtuu jo nyt muualla kuin TE-toimistoissa. Tämä on ollut positiivinen muutos, koska ei-viranomaistoimijoilla on usein joustavampi näkökulma asiakkaan kokonaistilanteeseen. Pahoinvointi ja rakenteelliset kysymykset näiden taustalla ovat paljon tutkittuja ja raportoituja. Konkreettisia muutosehdotuksia on kuitenkin esitetty hyvin vähän, koska niin sanottu ak-

tivoiva työllistämispolitiikka perustuu pääosin sanktioihin eikä näe sosiaalipoliittista ulottuvuutta. Myös ehdotuksia antaneet työryhmät ja asiantuntijat koostuvat aina samoista henkilöistä, joilla ei ole kosketusta asiakkaiden todellisuuteen. Ihminen on kokonaisuus, joka tuo mihin tahansa palveluun tullessaan koko elämäntilanteensa.

Raportin perusajatus on, että yhteiskunnan pitäisi pystyä tukemaan heikommassa asemassa olevia kansalaisiaan entistä vaikuttavampien palvelujen avulla. Sosiaali- ja työllisyyspolitiikan keskiössä tulisi olla ihminen. Raportti keskittyy aiheeseen aikuissosiaalityön ja siihen liittyvän lainsäädännön näkökulmasta. Nuorille on jo olemassa kohdennettuja palveluja ja heitä varten on luotu omaa lainsäädäntöä.

Raportti esittää uusin politiikka- ja toimintamallein vastauksia kysymyksiin:

- Mihin suuntaan sosiaalityön tulee muuttua edistääkseen asiakkaiden hyvinvointia?
- Miten sosiaalityö voi toimia yhteistyössä työllisyyttä edistävien palvelujen kanssa?
- Mitä muutoksia tarvitaan sosiaalityön ja työllisyyden edistämisen työotteissa?
- Mitä poliittisen ajattelun uudistuksia Suomessa tätä varten tarvitaan?

Raportti koostuu neljästä osasta. Ensimmäisessä osassa esitellään nykyinen suomalainen sosiaalipolitiikka ja kunnallinen sosiaalityö.

Toinen osa käsittelee sitä, mitä asiakkaan kannalta vaikuttavamman sosiaalipolitiikan tulisi olla. Nämä luvut palvelevat parhaiten niitä, jotka eivät tunne toimeentulotukea instrumenttina, sosiaalityön käytäntöjä ja viimeisintä sosiaalipoliittista tutkimusta Suomessa. Lukija, jolle nämä ovat tuttuja, voi siirtyä suoraan kolmanteen osaan, jossa tuodaan esille konkreettisesti ne välineet, joilla muutos parempaan on mahdollinen. Neljännessä osassa käsitellään raporttia varten teh-

ty kyselyaineisto Vantaan aikuis-sosiaalityön asiakkaiden parissa. Lopuksi esitellään konkreettiset poliittiset ja käytännölliset muutosehdotukset.

Toivon, että raportti herättää avointa keskustelua ja ennakkoluottomia muutosehdotuksia sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön käytäntöjen parantamiseksi, erityisesti alan viranomaisten ja alaa koskevan päätöksenteon parissa sekä kuntien sosiaalitoimissa.

Johdanto: Toimeentulotuen ja sosiaalityön viallinen suhde

”Sitä saat, mitä mittaat”

Kelaan on luotu toimeentulotukea vastaava etuus vuoden 2017 alusta.¹ Jo vuosien 1991-1995 hallitusohjelmassa esitettiin toimeentulotuen muuttamista Kelalle. Asiasta tehtiin selvitys ja kokeiluja, joiden tulokset olivat pääosin hyviä: esimerkiksi päätösten teko nopeutui. Muutosta ei kuitenkaan tehty, koska epäiltiin toimivaa yhteyttä Kelan ja sosiaalityön välillä. Tämän jälkeen useimmissa kunnissa toimeentulotukipäätöksiä alkoivat tehdä etuuskäsittelijät. Sosiaalityön ammattilaisten² mukaan perustoimeentulotuen käsittely

1 Toimeentulotuki ei siirtynyt Kelaan. ”Kela-siirto” on virheellisesti yleistynyt termi.

2 Raportissa käytetään termiä kuvaamaan niin sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat opiskelleet yliopistossa sosiaalityötä ja sosiaali-ohjaajia, joilla on sosionomin tutkinto ammattikorkeakoulusta. Sosiaalityöntekijä oli vastuussa toimeentulotuen päätöksistä. Sosiaali-ohjaajat tekevät enemmän asiakasta kohtaavaa ja ohjaavaa työtä eri kohderyhmien parissa myös sosiaalitoimiston ulkopuolella.

muualla vapauttaa sosiaalityöntekijän resursseja paremmin ammatillisen osaamisen kannalta olennaisiin tehtäviin.³

Lainsäädännössä toimeentulotuki on sosiaalityön väline, mutta sosiaalityötä ei mitata. Siksi sitä koskeva lainsäädäntö ei toteudu. Toimeentulotuen maksatusta sen sijaan koskevat tiukat säännöt. Päätös täytyy tehdä seitsemän päivän sisällä hakemuksen jättämisestä. ”Sitä saat, mitä mittaat.”⁴ Toimeentulotuen ja sosiaalityön suhde on siis löyhä. Helpoimmin sosiaalityön ulkopuolelle jäävät nuoret ja päihdeongelmaiset.

THL:n aikuissosiaalityön kun-

3 Kuivalainen 2013: 25-26; Saikku & Kuivalainen 2013: 122.

4 THL 2014: Timo Saari, Vantaa-Porvoon vakuutuspiirin johtaja, Kela. THL:n ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran seminaarissa. Perustoimeentulotuki Kelalle - mitä siitä seuraa sosiaalityölle? 28.8.2014. Tallenne seminaarista Youtubessa nimellä Paneelikeskustelu: Kela-siirto ja aikuissosiaalityö. Huom. Saari on nykyään Vantaan työllisyyspalveluiden johtaja.

takyselyssä 2013⁵ ilmeni, että velkaantumisen ja pikavipit ovat lisääntyneet toimeentulotuen hakemisen syinä. Samalla huomattiin, että lainsäädäntö on ollut osaltaan vaikuttamassa siihen, että kynnyksia aikuissosiaalityön asiakkuuteen on kasvanut. Sosiaalityön tulisi edistää osallisuutta ja luoda dialogisia malleja. Yhdenvertaisuuden edistäminen on myös sosiaalityön lainsäädännössä. Isoissa kunnissa perusturva (Kelan tuet) ei yllä toimeentulotuen minimin tasolle. Pienemmissä kunnissa tilanne on parempi.⁶

Toimeentulotuki ei toimi kannusteena työntekoon. Sen ei tosin ole tarkoituskaan, koska se on lainsäädännössä viimesijainen tukimuoto, joka on tarkoitettu väliaikaiseksi. Tämän vuoksi toimeentulotuen perusosa on alhainen. Toimeentulotuen merkitys on kuitenkin kokoaan suurempi, koska se maksetaan muiden tukien päälle, ja siten se määrää kannustavuutta.⁷ Toimeentulotukeen käytetään noin 600 miljoonaa vuosittain.⁸

Tärkein kysymys muuttuneessa tilanteessa on yhä se, miten tieto

5 Vogt & Sjöholm 2013.

6 THL 2014: Pekka Karjalainen, tutkimusprofessori, vähimmäisturvayksikkö. Sosiaali- ja terveystieteiden ja talouden osasto, em. seminaarissa 28.8.2014. Tallenne Youtubessa nimellä Perustoimeentulotuki Kelaan.

7 Jos esim. työttömyysturvasta leikataan, toimeentulotuesta maksetaan menetetty osuus.

8 THL 2016: Pasi Moisio, THL:n tutkimusprofessori THL:n seminaarissa: Mistä kannustinongelmat johtuvat ja miten vähentää niitä 1.11.2016. Tallenne Youtubessa: Avaus: Sosiaalipolitiikka erivoisuuden vähentäjänä.

liikkuu Kelan ja sosiaalitoimiston välillä. Jääkö toimeentulotukea hakenut ilman sosiaalityön palveluja? Tietoturvakysymykset on otettava huomioon. Toisaalta jo nyt hallintolain mukaan julkisilla palveluilla on velvollisuus ohjata asiakas oikeaan palveluun.⁹ Mitä muutos tuo tullessaan sosiaalityölle, jonka on koettu jo valmiiksi olevan kriisissä? Aiheita käsittelevissä tutkimuksissa ja selvityksissä viesti sosiaalityön ammattilaisilta on aina sama: sosiaalityöntekijöillä ei ole ollut mahdollisuutta kehittää työtään.¹⁰

Toimeentulotukityön on useissa tutkimuksissa sanottu jopa estävän sosiaalityöntekijöitä tekemästä sosiaalityötä.¹¹ Tästä syystä sosiaalitoimisto ei ole houkutteleva työpaikka tai kumppani ja asiakkaan mielikuva "sossusta" on negatiivinen. Samalla sosiaalityön ammatillinen asema on heikentynyt ja sitä pitäisi myös sosiaalityöntekijöiden itsensä mielestä vahvistaa.¹² Sosiaalityön kuva tulisi muuttaa kokonaan samalla kun se palvelisi asiakasta paremmin. Tapahtuneessa muutok-

9 THL 2014: Timo Saari 2014, THL:n ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran seminaarissa: Perustoimeentulotuki Kelalle - mitä siitä seuraa sosiaalityölle? 28.8.2014. Tallenne seminaarista Youtubessa nimellä Paneelikeskustelu: Kela-siirto ja aikuissosiaalityö.

10 THL:n tutkija Helka Raivio 150 sosiaalityöntekijälle tehdyn kyselyn mukaan. Keskeinen Raivion kanssa 15.11.2016. Sekä THL 2014: Maarit Sulavuori, Nuorten palvelujen ja aikuissosiaalityön johtaja, Helsingin kaupunki ja Jarl Spoof, eläkkeellä oleva sosiaalityöntekijä, Vantaan kaupunki, em. seminaarin paneelikeskustelussa 28.8.2014.

11 Mm. Haapola & Mäntysaari 1997: 78.

12 THL 2014: Maarit Sulavuori em. seminaarin paneelikeskustelussa 28.8.2014.

nessä on tähän hyvät mahdollisuudet, jos ne halutaan käyttää.

Talentian¹³ sosiaalityön ammattilaisille tekemän kyselyn mukaan Kela-uudistuksen täytyisi tukea työn suunnitelmallisuutta, ohjautuvuutta, kokeilevaa, jalkautuvaa ja menetelmällisesti joustavaa sosiaalityötä.¹⁴ THL:n asiantuntijat ovat korostaneet, että sosiaalityön eri orientaatiot tulisi huomioida jo koulutuksessa ja niitä tulisi käyttää työmuotoina eri palveluissa. Sosiaalityö tulisi integroida osaksi palvelujärjestelmää. Organisoinnin ja johtamisen pitäisi tukea tätä työtä. Työmallit edellyttävät moniammatillista yhteistyötä. Sosiaalityön ei pitäisi olla sidottua toimistoon, vaan sitä pitäisi tehdä siellä missä asiakkaatkin ovat, myös sosiaalisessa mediassa. Tarvitaan vaikuttavia työmenetelmiä ja työorientaation kehittämistä, mittareita ja malleja, joilla seurataan työn vaikuttavuutta. Kunnat on saatava sitoutumaan vaikuttavien työtapojen kehittämiseen ja käyttöönottoon. Vanha yhdyskuntatyö oli THL:n mukaan tuloksellista toimintaa, joka pitäisi saada päivitettyä tähän päivään.¹⁵

13 Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö.

14 THL 2014: Päivi Mäkinen, Eriyisiasiantuntija Talentia. em. seminaarissa 28.8.2014. Tallenne Youtubessa: Paneelikeskustelu: Toimeentulotuki ja aikuissosiaalityö.

15 THL 2014: Pasi Moisio ja Pekka Karjalainen em. seminaarissa 28.8.2014.

THL:n loppuvuodesta 2016 tekemässä kyselyssä asiasta kuntien sosiaalityön ammattilaisille todettiin, että kunnissa on herätty hyvin myöhään kehittämään sosiaalityötä muuttuvassa tilanteessa. Ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen uudistamiseen ei kyselyhetkellä ollut vielä ryhdytty. Toinen esille tullut ydinviesti oli jälleen se, että sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat olivat saaneet olla hyvin heikosti mukana muutoksen valmistelussa. Eriyisesti sosiaalityön ammattilaiset kantoivat huolta asiakkaista, joiden toimintakyky on kaikista heikoin. Jäisivätkö he ilman palveluja?¹⁶ Ne kunnat, joissa on aiemmin tehty yhdyskuntatyötä tai yhteisösosiaalityötä, ovat myös vuoden 2016 kyselyn mukaan vahvempia kohtaamaan muutoksen. Näillä kunnilla on laajemmat yhteistyöverkostot ja kontakteja alueen kolmannen sektorin toimintaan.¹⁷ THL:n mukaan sosiaalityön tuen tarpeeseen pitää vastata tutkimuksella ja sen on näytävä lainsäädännössä. Siihen on luotava selkeitä linjauksia ja politiikan tukea.¹⁸

16 Blomgren, Karjalainen, Karjalainen & Kivipelto 2016: 1, 3-4.

17 Blomgren, Karjalainen, Karjalainen & Kivipelto 2016: 6.

18 THL 2014: Pasi Moisio em. seminaarissa 28.8.2014. Tallenne Youtubessa: Piru piilee yksityiskohdissa, myös toimeentulotuen Kela-siirrossa.

I Kunnallisen sosiaalityön vaikuttavuus

Toimeentulotuki instrumenttina

Toimeentulotuen taso on pysynyt samana 1990-luvun alusta asti. Se on tarkoitettu tilapäiseksi avuksi, joka auttaa asiakasta akuutin kriisitilanteen yli. Näin toimiessaan se toteuttaa tarkoitustaan. Tukea haetaan pääosin kirjallisesti, eikä asiakas tapaa sosiaalityön ammattilaista. Tällöin asiakkaan yksilölliset tilanteet jäävät huomioimatta.¹⁹ Toimeentulotuen perusosa yksinasuvalle on 485,50 euroa kuukaudessa.

Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki liittyy lakisääteisesti itenäisen selviytymisen edistämiseen, tosin toimeentulotukilaissa ei ole määritelty, mitä tavoitteella tarkoitetaan. Sosiaali- ja terveystieteiden STM) oppaassa lain soveltajille siihen liitetään hakijan elatusvastuu: jokaisella on vastuu omasta ja

puolisonsa sekä alaikäisten lastensa elatuksesta.²⁰

Täydentävässä toimeentulotuen ei ole suljettu mitään tukimuotoa pois. Sitä myönnettäessä täytyy siis kiinnittää huomiota siihen, auttaako se asiakasta työllistymään, saamaan ammatin tai edistääkö se omatoimisuutta. STM:n oppaan mukaisia täydentävän tuen mekaanisia tuettavia kuluja ovat muutot, hautausavustukset, vuokravakuudet ja lasten harrastusmenot. Oppaan lisäksi kunnilla on omia ohjeistuksia. Edellisten lisäksi tukea menee eniten lasten tapaamisten kustannuksiin, matkoihin ja terveydenhuoltoon. Ehkäisevän tuen tarkoituksena on syrjäytymisen ja pitkäaikaisen toimentulotuki-riippuvuuden ehkäiseminen. Sillä turvataan asumista ja ehkäistään ylivelkaantumista. Käytännössä tukimuotojen toteutuksissa ei ole ha-

19 Kuivalainen & Sallila 2013: 73; Hannikainen-Ingman et al. 2013: 91; Saikku & Kuivalainen 2013: 124; Kuivalainen 2013: 217.

20 Kuivalainen & Saikku 2013: 173, 180; STM 2007.

vaittavaa eroa.²¹

Jopa puolet toimeentulotuesta menee asumismenojen korvaamiseen. Toimeentulotuki ja asumistuki liittyvät voimakkaasti yhteen. Ongelmakenttä on monimutkainen ja siihen pitää kiinnittää enemmän huomiota tulevaisuudessa. Asumistuki osaltaan vaikuttaa vuokrien nousuun. Toimeentulotuen maksaminen Kelasta normittaa myös asumistuen maksun, koska kunnissa asumismenoja on korvattu hyvin erilaisten käytäntöjen mukaan. Toimeentulotukimenojen ennustettiin kasvavan vuonna 2017.²² Oli ilmeistä, että asumistuen leikkaus liittyy tähän. Se tehtiin kompensoimaan kasvavia menoja toimeentulotuen ja opiskelijan asumislisän osalta.

Vuonna 2017 toimeentulotukea maksettiin 722,1 miljoonaa euroa, joka on noin 100 miljoonaa enemmän kuin edellisenä vuonna. Asumistukien kasvu taittui.²³

Jo toimeentulotuen perusosan saamiseen liittyy ehtoja. Vuodesta 2001 on ollut olemassa määräys, että työikäisen työttömän tuen hakijan on oltava työttömänä työnhakijana TE-toimistossa.²⁴ Tukea on voitu alentaa 20 prosentilla jo vuodesta 1996, jos asiakas on kieltäytynyt työvoimapolitiitisesta toimenpiteestä ja 40 prosentilla, jos hän on toistuvasti siitä kieltäytynyt. Sosi-

21 Saikku & Kuivalainen 2013: 115; Kuivalainen & Saikku 2013: 152-153, 162.

22 THL 2014: Pasi Moisio THL:n seminaarissa 1.11.2016 ja www.kela.fi.

23 www.kela.fi/ajankohtaista julk. 14.2.2018 ja 16.3.2018. (Tark. 22.3.2018).

24 Kuivalainen 2013: 20.

aalihuollon asiakaslain mukaan perusosan alentamisen yhteydessä on aina tehtävä suunnitelma asiakkaan elämänhallinnan parantamiseksi ja sitä on tarkasteltava määräajoin. Kuntien tietojärjestelmien jäykkyys ja jopa alkeellisuus ja aikapula ovat vaikuttaneet siihen, ettei tukien alennuksia aina tehdä. Lisäksi niitä noudatetaan hyvin eri tavoin eri kunnissa. Jopa Helsingissä on jouduttu tekemään tukien alennusten laskentaa myös manuaalisesti.²⁵

Vuonna 2007 säädettiin, että asiakkaan pitää päästä keskustelemaan sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä pyynnöstä. Tämä ei ole aina toteutunut. Vuodesta 2004 on ollut voimassa laki etuoikeutetusta tulosta. Siinä jätetään huomiotta vähintään 20 prosenttia asiakkaan ansiotuloista, kuitenkin enintään 150 euroa. Se on kotitalouskohtainen, kuten toimeentulotukikin. THL:n kyselyissä valtaosa sosiaalityöntekijöistä on vastannut, että etuoikeutetun tulon vaikutus on vähäinen. Valtaosa toimeentulotuen asiakkaita ei edes tiedä instrumentin olemassaolosta, eikä siitä ole kerrottu porkkanana asiakkaille. Tosin moni tuen saaja on ollut niin moniongelmainen, ettei asia edes koske heitä tai byrokraloukon vuoksi asiakkaat eivät ole hakeutuneet töihin.²⁶

Uusimman tiedon mukaan etuoikeutettu tulo on tilastojen mukaan lisännyt työssäkäynnin kannusta-

25 Karjalainen et al. 2013: 191; STM 2007 ja STM 2013.

26 Kuivalainen 2013: 20-22; Karjalainen et al 2013: 193, 196, 198.

vuotta nuorten naisten joukossa. Näin ei ole käynyt yksin asuvilla miehillä, jotka ovat suurin tuensaa-jaryhmä. THL:n Minna Jokipellon mukaan Isossa-Britanniassa on tutkimuksella todistettu, että sanktiot toimeentulotuen leikkausten muodossa ovat ajaneet ihmisiä leipäjonoihin.²⁷ Tuen riittämättömyys ajaa myös Suomessa leipäjonoihin, mistä säännöllisesti raportoidaan mediasa.

Aikuissosiaalityössä sosiaaliturvaa toteutetaan juuri toimeentulotuen avulla. Se on lain keskeinen instrumentti.²⁸ Toimeentulotukilaki on vahva, ja käsittelyaikoja täytyy noudattaa. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien mukaan varsinaista sosiaalityötä ei voida määritellä samoin. ”Sitä ei pysty tuotteistamaan lainsäädännön avulla”, kommentoi yksi sosiaalityöntekijä THL:n haastattelussa.²⁹

Toinen lain orientaatio, muutos-sosiaalityö, tarkoittaa muutokseen tähtäävää työtä, jossa korostetaan kuntouttamista ja aktivointia. Tähän asti myös muutossosiaalityö on toteutunut täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen kautta. Taloudellisten kysymysten käsittely on ollut merkittävä osa niin sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaajan kuin etuuskäsittelijän työnkuvaa. Aikuissosiaalityöhön liittyvät olennaises-

27 THL 2016: Heikki Hiilamo THL:n seminaarissa: Mistä kannustinongelmat johtuvat ja miten vähentää niitä? 1.11.2016. Tallenne Youtubessa: Byrokraloukut suomalaisessa sosiaaliturvassa.

28 Juhila 2008, Kuivalainen 2013: 26 mukaan.

29 Saikku & Kuivalainen 2013: 143.

ti myös kuntouttava työtoiminta, päihdetyö sekä mielenterveys- ja asunnottomuustyö.³⁰

Nyt kun asiakas laittaa toimeentulotukihakemuksen Kelaan, hän ilmaisee siinä myös niin sanotut harkinnanvaraiset tarpeensa. Sosiaalitoimi saa nämä tiedot Kelalta, ja kunta myöntää edelleen täydentävän osan. Kela on yrittänyt tiedottaa asiakkaita aktiivisesti muun muassa Youtubesta löytyvien videoiden avulla. Kela on halunnut ja olettanut, että suurin osa hakemuksista tulisi sähköisessä muodossa. Vuoden alussa Kelan toimistot ruuhkautuivat paikan päälle tulleista toimeentulotuen hakijoista.

Tuen saajat

1990-luvun laman aikana toimeentulotuen saajien määrä kaksinkertaistui. Keskeinen taustatekijä oli työttömyys. Yhden hengen talouksien määrä on saajien joukossa kasvanut ja saajat ovat yhä nuorempia. Vuonna 2010 pitkäaikaisasiakkaiden määrä ylitti 100 000. Pitkäaikaisten tuensajien määrä kasvoi myös vuosien 2009-2010 taantuman aikana. Yksinhuoltajien joukossa toimeentulotuen asiakkuus on yleistä.³¹ Helsingissä suurin osa tuensajista on yksin asuvia miehiä. Vuonna 2010 heitä oli 74% hakijoista. Heillä myös pitkittynyt asiakkuus on yleisintä. Vuonna 2010 toimeentulotukea saaneista, yksin asuvista miehistä lähes

30 Saikku & Kuivalainen 2013: 156; Kuivalainen & Saikku 2013: 115.

31 Kuivalainen 2013: 17, 19; Kauppinen et al. 2013: 39, 52; Kuivalainen & Sallila 2013: 75.

30% oli saanut toimeentulotukea vähintään 10 vuotta kokonaisuukausiksi laskettuna.³² Pitkittänyt asiakkuus tarkoittaa sitä, että asiakas saa tukea 10-12 kuukautta vuodesta.

Vuonna 2006 voimaan tulleen työmarkkinatukilain muutoksen seurauksena osa työttömistä menetti oikeuden työmarkkinatukeen ja heidän toimeentulonsa jäi toimeentulotuen ja asumistuen varaan. Kehitys näkyy myös siinä, että tuesta on tullut yksinasuvien ihmisten tukimuoto.³³ Vuonna 2015 toimeentulotukea myönnettiin 259 010 kotitaloudelle ja 400 225 henkilölle.³⁴ Suurimmissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, toimeentulotuen kulut ovat kasvaneet vuosittain koko 2010-luvun ajan.³⁵

Toimeentulotuen asiakkuus liittyy keskimääräistä heikompaan hyvinvointiin. Kyse ei ole ainoastaan pienituloisuudesta, vaan moniulotteisesta huono-osaisuudesta. Tuen saajien tulot jäävät aikaisempaa kauemmaksi köyhyysrajasta.³⁶

Toimeentulotukiasiakkailla ovat muuta väestöä yleisempiä velkaantumisen ja maksuvaikeudet, velkaa velan päälle ottaminen, huonommaksi koettu terveydentila, suurempi sairastavuus, kuolleisuus, itsemurhariski, itsemurhat, heikompi ravitsemus, tupakointi ja alkoholin käyttö, vähäinen liikunta, heikom-

maksi koettu elämänlaatu ja henkinen hyvinvointi. Myös yksinäisyys liittyy heikompaan sosioekonomiseen asemaan. Toimeentulotuen saajat osallistuvat vähemmän järjestötoimintaan ja äänestävät harvemmin. Tulos on THL:n selvityksissä sama kuin lähes 30 vuotta sitten, vuonna 1988. Lisäksi asiakkaat ovat tyytymättömämpiä itseensä ja heillä on muita enemmän kielteisiä ajatuksia itsestään.³⁷ Nämä ovat kaikki yksilön ja yhteiskunnan kannalta hyvin huolestuttavia tuloksia, joiden pitäisi herättää muuttamaan toimimattomia käytäntöjä.

Byrokratia- ja kannustinloukku

Toimeentulotuen saajien heikko asema liittyy voimakkaasti työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan rakenteelliseen ongelmaan. On syntynyt kannustinongelmien tila, jonka sosiaalipoliittikan professori ja tutkija Heikki Hiilamo on nimennyt byrokratialoukuksi. Se on sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa ja poliittisessä tarkastelussa jo vakiintunut termi. Vaikka soviteltu päiväraha antaa periaatteessa mahdollisuuden työn vastaanottamiseen, pienikin ansiotulo aiheuttaa kaaoksen, koska kuukausien takaiset tulot vaikuttavat tulevina kuukausina. Tulojen muutokset vaativat uusia hakemuksia ja selvityksiä ja tuet viivästyvät. On taloudellisesti varmempaa olla ottamatta työtä vastaan. Toimeentulotuen saaminen vakiinnuttaa

32 Haataja 2013: 33, 37.

33 Ahola & Hiilamo 2013: 111; THL 2011.

34 THL 2015.

35 Ahola 2013: 23.

36 Hannikainen-Ingman et al. 2013: 81; Kuivalainen 2013: 217; Kuivalainen & Sallila 2013: 75-76.

37 Hannikainen-Ingman et al. 2013: 90, 95-96, 99, 100-104, 108.

tulot nollassa ja enemmän ei saa tienata menettämättä tukea (etu-oikeutettua tuloa 150 euroa/kk/kotitalous lukuun ottamatta). Rakennetta on syrjäytymistä edistävä. Toimeentulotuella olevan ei kannata yrittää tienata mitään.³⁸

Näin toimeentulotuensaajat ovat alkaneet irrottautua työmarkkinoista. Se on ristiriitaista, koska perustuslain sekä toimeentulotukilain mukaan lähtökohta on se, että jokaisella on vastuu itsestään ja jokainen on ensisijainen itsensä ja perheensä elättäjä.³⁹ Norjalainen sosiologi ja filosofi Jon Elster esittää teoriasaansa, että jos ihmiselle tarjotaan mahdollisuus säilyttää nykytilanne tai ottaa riski, joka voi parantaa heidän asemaansa tietyllä määrällä tai heikentää sitä tietyllä määrällä, he valitsevat nykytilanteen.⁴⁰ Olisi edullisempaa tukea pienipalkkaista vähän kuin maksaa työttömän elinkustannukset kokonaan.⁴¹

Suomi on kuitenkin heikko hyödyntämään osatyökykyisten työpanosta, verrattuna esimerkiksi Ruotsiin, jossa on enemmän kunnissa tapahtuvaa tuettua työtä sosiaalisin perustein. Ruotsissa on lisäksi toimeentulotuen saajia suunnilleen saman verran kuin Suomessa, vaikka väestömäärä ja talous ovat kaksi kertaa suurempia.⁴² Perus-

turvan tulovähenteisyys on meillä kansainvälisessäkin vertailussa ankaraa.⁴³ Meidän systeemimme on hyvin kallis ja se edellyttää korkeaa työllisyysastetta. Juuri työttömyys muovaa ihmisistä työkyvyttömiä, koska työttömänä osaaminen ja työkyky rapistuvat. Ihmisillä pitäisi olla mahdollisuus hankkia edes osa elannostaan itse. Keikkatyö voisi olla portti "oikeisiin" työsuhteisiin.⁴⁴

Toimeentulotuki vähentää eniten lapsiperheiden köyhyyttä. Heillä ja yksinhuoltajilla on lapsiin liittyvien tukien vuoksi myös vakavin kannustavuusongelma.⁴⁵ Yksinhuoltajan työllistyessä 1300–3200 euron kuukausipalkalle käteen jäävä osuus on (tukien menettämisen vuoksi) lähes sama, vajaa 1000 euroa. Työhön kannustamisen ehdot ovat erittäin vaikeat. Tähän vaikuttavat tuet ja verotus.⁴⁶

Hiilamon ja sosiologian professori Juho Saaren mukaan suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän lähtökohdaksi on, että se "häkittää" tietyt sosiaaliset riskit tulonsiirtojen avulla. Vanhat institutionaaliset järjestelmät jopa kahlitsevat uudistuksia. Esimerkiksi asumistukea koskevat määräykset ovat vanhentuneita, mutta niiden perusteella toimitaan

38 Soininvaara 2010: 5, 26.

39 Karjalainen et al. 2013: 189, 195, 198, 200.

40 Hiilamo 2010: 277; Elster 2007.

41 Soininvaara 2010: 53.

42 Soininvaara / Vartiainen 2013. Ruotsissa toimeentulotukea vuonna 2009 sai 236 000 kotitaloutta ja 418 000 henkeä. www.socialstyrelsen.se.

43 Hiilamo 2010: 278.

44 Soininvaara 2010: 12, 52, 56, 62, 173-174, 192, 199.

45 Kuivalainen & Sallila 2013: 73.

46 THL 2016: Mauri Kotamäki, erityisasiantuntija, Valtionvarainministeriö. THL:n seminaarissa 1.11.2016 Mistä kannustinongelmat johtuvat ja miten vähentää niitä? Tallenne Youtubessa: Onko työnannon kannustimilla väliä? Kurkistus suomalaiseen järjestelmään.

yhä. Asumiskustannusten nousu ja asumistuen riittämättömyys ovat suuria syitä köyhyysloukossa pysymiseen.⁴⁷ Näin asumistukea joudutaan paikkaamaan toimeentulotuel-
la.

Hyvinvointivaltiota pitäisi uudistaa nykyisistä lähtökohdista, ei aiempien valintojen perusteella.⁴⁸ Työvoimapolitiikan puolella on myös runsaasti jäykkiä ja toimimattomia menettelyjä, kuten niin sanottu työtarjoajat.⁴⁹ Eri viranomaiset kohdistavat näitä estäviä rakenteita samaan heikko-osaiseen asiakas-
kuntaan. Nämä ovat negatiivisia kannustimia, joita kutsun lannistimiksi.⁵⁰ Liisa Björklundin mukaan

toimivan kannustinrakenteen tulee olla oikeudenmukainen, jotta ihminen sitoutuisi siihen. Kannustimilla voidaan luoda aitoja mahdollisuuksia, kun ihmisen elämäntilanteet otetaan huomioon.⁵¹

On jopa esitetty, että laman jälkeisessä sosiaalipolitiikassa köyhyys ja alaluokan paluu ovat tulleet hyväksytyiksi.⁵² Ansiotyön ulkopuolelle jääminen lisää pahoinvoinnin riskejä, kuten terveystarpeita ja päihteiden käyttöä.⁵³ Nyt toimeentulotuki tähtää hengissä pitämiseen,⁵⁴ kun etuuksien sen sijaan tulisi tukea työhön sijoittumista.⁵⁵ Tästä ollaan tutkimuksessa ja poliittisessa keskustelussa täysin yksimielisiä.

47 Hiilamo & Saari 2010: 14, 21.

48 Hiilamo & Saari 2008: 61.

49 ks. liite 1.

50 Hyvinvointiyhteiskunnille kannustimien luonti on vaikeaa. Bloigu 2014a: 81 ja 2014b: 261-264.

51 Björklund 2010: 46, 51.

52 Häkkinen & Peltola 2001: Helnen 2003: 89 mukaan.

53 Hiilamo & Saari 2008: 61.

54 Hiilamo 2011: 56.

55 mm. Kajanoja 2003: 188.

II Hyvinvointiin kannustava politiikka

Pelkkä rahan antaminen on välinpitämätöntä välittämistä.⁵⁶ Sosiaalipolitiikan pitäisi edistää hyvinvointia ja nyt sen kohteena ovat pahoinvoivat.

Hyvinvointia ja ihmisten onnellisuutta lisäävät hyvä terveys, sosiaaliset suhteet sekä luottamus omiin kykyihin, toisiin ihmisiin ja yhteiskunnallisiin toimijoihin. Siltaniemen mukaan näyttää siltä, että ne, jotka eivät luota itseensä, eli siihen, että he voivat itse vaikuttaa omaan hyvinvointiinsa, eivät myöskään luota muihin ihmisiin, lähiyhteisönsä eivätkä julkisiin toimijoihin. Luottamuksen lisääntyminen omiin vaikutusmahdollisuuksiin kasvattaa myös luottamusta lähiyhteisöön ja yhteisöllisiin toimijoihin eli se kasvattaa sosiaalista pääomaa. Kun luottaa itseensä, pystyy tehokkaammin käyttämään hyväkseen myös julkisia palveluja.⁵⁷

56 Hänninen 2003: 441.

57 Siltaniemi et al. 2007: 211-213, 232.

Osallisuus on keskeinen hyvinvointia ja terveyttä tuottava tekijä. Sitä voidaan vahvistaa ihmisten valintoihin vaikuttamalla. Syrjäytymiskehityksen katkaisemiseksi on tärkeää edistää ihmisistä itseltään lähtevää toimintaa ja tukea ihmisten omaehtoista suoriutumista ja aktiivista osallistumista yhteiskuntaan.⁵⁸ Ihmisen täytyy voida vaikuttaa oman elämänsä suuntaan, omaan tulevaisuuteensa, terveyteensä ja hyvinvointiinsa. Se voi vahvistaa selviytymistä ja parantaa elämänlaatua. Mahdollisuuksia luomalla ihmiset kääntävät haastavatkin tilanteet voitokseen.⁵⁹ Saaren mukaan hyvinvointivaltion ”ydinbisnes” pitäisi olla juuri tämän hyvinvoinnin tuottaminen. Onnellisuutta voi tuottaa rakenteilla ja instituutioilla.⁶⁰ Tämähän on koko hyvinvointivaltion idea.

58 Tekry 2008; Rouvinen-Wilenius & Leino 2010: 235 mukaan.

59 Rouvinen-Wilenius & Leino 2010: 241, 246.

60 Saari 2012: 79.

Elämään tyytyväisyys ja onnellisuus kytkeytyvät voimakkaasti yhteiskunnan taloudellisiin perusteisiin ja institutionaalisiin rakenteisiin. Yksilön onnellisuus ei ole hänen yksityisasiansa vaan liittyy vaurauteen ja instituutioihin. Siten siihen voidaan yhteiskuntapolitiikalla vaikuttaa.⁶¹

Nyt sosiaalipoliittiset rakenteet eivät tue ihmisen mahdollisuuksia kehittää sisäisiä toimintavalmiuksiaan. Pelkkä rakenteiden muuttaminen ei koskaan riitä, täytyy muuttaa itse inhimillistä toimintaa.⁶²

Vaikuttavan palvelutuotannon avaimet ovat kunnilla, koska ne vastaavat pääosin hyvinvointipalveluita. Niiden tehtävä on paikallisten hyvinvointiresurssien kokoaminen ja mobilisoiminen. Tämä voidaan nähdä laaja-alaisena hyvinvointipoliittikkana. Kuntalaisten tasavertainen kohtelu on lisäksi kuntien lakiin perustuva velvollisuus.⁶³ Saaren mukaan valtiota voidaan pitää hyvänä, jos sosiaalipoliittikka perustuu perustuslaissa turvattuihin ja useimmat sosiaaliset riskit huomioon ottaviin sosiaalisiin oikeuksiin.⁶⁴

Sosiaalihuoltolain 11. pykälän mukaan kunnan on järjestettävä sosiaalipalveluja ja muuta sosiaalihuoltoa: 1. tueksi jokapäiväisestä elämästä selviämiseen, 2. asumisen tueksi, 3. taloudelliseksi tueksi ja 4. sosiaalisen syrjäytymisen tor-

61 Saari 2012: 100-101.

62 Saari 2001: 31, 34; Hiilamo & Saari 2010: 49.

63 Möttönen 2010: 207, 217.

64 Saari 2015: 116.

jumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.⁶⁵ Kuntalaista, sosiaalityön asiakasta ja yksilöä, koskeva tuki mainitaan laissa vasta neljäntenä ja kuten todettua, tämä kohta ei toteudu.

Sosiaalityön ammattilaiset ovat useissa tutkimuksissa, kuten THL:n kyselyissä, olleet sen kannalla, että ihmisten omaehtoista selviytymistä ja toimeentulotuen asiakkuudesta eteenpäin siirtymistä pitäisi tukea. Heidän mielestään ”pelkkä rahan jakaminen ei auta ketään”. Se passivoi, eikä edistä sosiaalista osallisuutta. Työnsä kehittämisen keinoina he näkevät jalkautumisen sinne missä ihmisetkin ovat; kotikäynnit sekä työharjoittelujen ja koulutukseen siirtymisen tukemisen. Työtä tukisi parempi yhteistyö muiden paikallistoimijoiden, kuten seurakuntien ja järjestöjen kanssa.⁶⁶

Vuoden 2015 Sosiaalibarometrissa myös TE-toimistojen ja Kelan johtajat kommentoivat, että julkisen sektorin rakenteet ovat jäykät, tuottamattomat ja byrokraattiset ja että työttömien ja pitkäaikaistyöttömien tilanne on edelleen heikentynyt. Tulos oli sama viime kyselyssä kaksi vuotta sitten. He esittävät lääkkeeksi sosiaaliturvan muuttamista kannustavammaksi, hyvinvointia ja työkykyä ylläpitäviä aktiviteetteja sekä työllisyyspalvelujen tehostamista, kuten henkilökohtaisten palvelujen lisäämistä.⁶⁷ Jo nyt on niin sanottuja ”ketteriä sossuja”, joiden

65 Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

66 Kuivalainen & Saikku 2013: 155, 165, 177-178.

67 Sosiaalibarometri 2015: 25-34, 37.

työ on liikkuvaa työskentelyä muualla kuin sosiaalitoimistossa.⁶⁸

Yksi esimerkki yhteisösosiaalityöstä on Kampin kappeli Helsingissä. Kappelilla on oma toiminnanjohtaja, mutta seurakunnan ja Helsingin sosiaaliviraston työntekijöillä on omat esimiehet ja selvästi erotetut tehtäväkentät.⁶⁹ Kuka vain voi poiketa keskustelemaan sosiaaliohjaajan kanssa, ajanvarausta ei tarvita. Haastatellun sosiaaliohjaajan mukaan ihmisten keskusteluissa korostuvat yksinäisyys, ihmissuhteet ja mielenterveysongelmat. Sosiaaliohjaus on täysin anonyymiä, ellei asiakas anna lupaa asioidensa viralliseen hoitoon. Tarvittaessa asiakas ohjataan tai jopa saatetaan tarvitsemaansa palveluun. Kappelin arvot ovat tasa-arvo, avoimuus ja kunnioitus. Kampin kappeli on avoinna seitsemänä päivänä viikossa, vuoden jokaisena päivänä. Asiakkaiden avuntarve korostuu esimerkiksi loma-aikoina, erityisesti heinäkuussa, jolloin julkisen palvelun toimistot ovat kiinni. Sen toiminta on pysyvää. Kampin Kappeli sijaitsee Helsingin ydinkeskustassa ja siellä käy paljon myös kodittomia ja turisteja. Silti Kappelissa esiintyy todella vähän häiriökäyttäytymistä, vaikka siellä käy joka viikko yli 1000 vierailijaa. Muissa kunnissa ei ole vielä olemassa samanlaista toimintaa.⁷⁰

68 THL 2014: Seminaari 28.8.2014. Tallenne Youtubessa: Paneelikeskustelu: Kela-siirto ja aikuissosiaalityö.

69 Sosiaaliohjaajat eivät esim. rukoile asiakkaan kanssa/puolesta ja seurakunnan työntekijät eivät anna sosiaaliohjausta.

70 Tapaaminen sosiaaliohjaaja Sanna Merta,

THL:n Sosku-hanke taas toimii useissa kunnissa, pyrkii kehittämään uusia sosiaalisen kuntoutuksen muotoja ja tarjoamaan ehdotuksia uudistettavan lainsäädännön tueksi. Hankkeen kohderyhmä on työvoiman ulkopuolella ja heikossa työmarkkina-asemassa olevat. Yhtenä teemana hankkeessa on viedä sosiaalityö ihmisten pariin, mikä toisittaiseksi saatujen tulosten mukaan on koettu erityisen hyvin toimivaksi. Eri osahankkeissa käytetään muun muassa luovia menetelmiä. Vantaan osahanke tekee yhteistyötä kaupungin työllisyyspalvelujen kanssa tavoitteenaan saada asiakkaita takaisin työelämään.⁷¹

Tällä hetkellä sosiaalisen kuntoutuksen lainsäädäntö sisältää asiakkaan sosiaalisen vahvistamisen ja syrjäytymisen ehkäisyn, joihin kuuluvat muun muassa toimintakyvyn ja itsenäisen selviytymisen tukeminen.⁷² On kritisoitu paljon sitä, että sosiaalinen kuntoutus on kutistunut pääosin kuntouttavaksi työtoiminnaksi, kun sen pitäisi ottaa huomioon kaikki kansalaiset. Usein sosiaalista kuntoutusta myös tarjotaan asiakkaalle varsin myöhään, silloin kun toimintakyky on jo merkittävästi heikentynyt.

Valtioneuvoston asettama Heikki Hiilamon vetämä vastikkeellisen sosiaalityön työryhmä esittää, että toimeentulotuki edellyttäisi asiak-

Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto. 9.2.2017.

71 Tapaaminen Helka Raivio 15.11.2016. Sosku-hanke: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sosku>.

72 THL 2017: 4-6.

kaan osallistumista erityyppisiin työtoimintoihin. Työtoiminta olisi mahdollisesti vapaaehtoistyötä ja asiakas voisi esittää toivomuksen toiminnan muodosta.⁷³ Ehdotuksessa käytetään termiä osallistumistulo, joka olisi mahdollista rakentaa nykyisen sosiaaliturvan päälle. Mallia ehdotukselle on otettu Hollannin kokeilusta. Sosiaalityön ammattilaisella on tässä mallissa merkittävä rooli asiakkaan ohjausprosessissa.⁷⁴

Palvelujen onkin muututtava lähemmäksi yksilön arkielämää: niin sanottu case management tukee asiakkaan sijoittumista työhön.⁷⁵ Työllisyyspolitiikan puolella on jo varsin laajasti käytössä henkilökohmainen uravalmennus,⁷⁶ jossa asiakas saa tukea ura- ja koulutusohjaukseen alan ammattilaiselta. Tämä palvelu tukee ja kannustaa ihmistä hänen omista lähtökohdistaan käsin. Tämä on positiivista, koska on ilmeistä, että TE-toimistolla ei ole mahdollisuutta eikä osaamista edistää jokaisen asiakkaansa työllistymistä. Palvelussa ihminen otetaan huomioon kokonaisuutena. Asiakkaan jatkopolkuna voi olla työllistyminen, työkokeilu, koulutus, kuntouttava työtoiminta tai eläke. Palvelu liittyy niin sosiaali- kuin työllisyyspolitiikkaan. Palveluun pääsy ei ole automaattista, vaan se riippuu paikallisen TE-toimiston tai

73 Heikki Hiilamo YLE TV1, Ylen aamu-tv 20.12.2016. Nähtävissä Yle Areenassa.

74 Hiilamo, Parpo & Moisio 2017; Hiilamo 2016: 348-350.

75 Vuorela 2009: 132.

76 Myös työhönvalmennus ja työnhakuvalmennus.

kunnan asiakasohjauksesta. Tällä tavoin jokaisesta asiakkaasta kopin ottamisen pitäisi olla sisällä rakenteissa eikä sattumanvaraista toimintaa.

Hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edellytykset

Hyvinvointi tarkoittaa mahdollisuuksia tehdä ja olla. Julkisen vallan tehtävä on institutionaalisten rakenteiden välityksellä luoda ihmisille yhdenvertaiset mahdollisuudet toteuttaa itseään. Poliitiikan tehtävä on mahdollistaa mahdollisimman monen mahdollisimman hyvä elämä. Ajatuksen taustalla on Amartya Senin kehitystaloustieteeseen luoma toimintavalmiusteoria, jota on käytetty laajasti yhteiskuntatieteissä kuvaamaan ihmisen tarpeita ja kehitystä. Teorian mukaan ihminen tarvitsee resursseja ja resursseista seuraa toimintavalmiuksia. Niistä seuraa toteuma, josta seuraa hyvinvointia.

Martha Nussbaum täydensi teoriaa listalla toimintavalmiuksista, joiden pohjalta hyvää elämää lähdetään tutkimuksissa ja kyselyissä nykyään jäljittämään. Näitä ovat muun muassa tunteet, terveys ja yhteenkuuluvuus. Sen ja Nussbaum kannattavat sellaista institutionaalista rakennetta, joka lisää ihmisten aitoja mahdollisuuksia toimia.⁷⁷

Björklundin mukaan inhimilliset toimintavalmiudet tulisi asettaa politiikan keskiöön ja arvioida hyvinvointipoliittisia tavoitteita sen

77 Sen & Nussbaum 1993; Nussbaum 2007: 306, 308, 310.

mukaan, turvaavatko ne toimintavalmiuksien toteutumista, eivätkä pelkkiä minimiresursseja, joita jaetaan riskienhallintajärjestelmän mukaisesti.⁷⁸ Sosiaalipoliittisten toimenpiteiden perinne kertoo enemmän lannistamisen kuin kannustamisen kulttuurista. Systeemi ei auta ihmistä auttamaan itseään.⁷⁹ Sen pitäisi korostaa ihmisen mahdollisuuksia. Jokaisella on omanlaisensa hyvä elämä, jota tulisi edistää.⁸⁰

Kehittyvissä maissa pelkät mahdollisuudet eivät muutu hyvinvoinniksi. Ajatushautomo Tänk täydentäisi teoriaa elämönhallinnalla, jonka todellinen resurssi on sosiaalinen tuki. Sen avulla voidaan saavuttaa elämönhallintaa ja tavoitteita. Vasta tavoitteita saavuttava ihminen kokee hyvinvointia. Tänkin onnellisuuskyselyyn vastasi 1002 satunnaisotannalla valittua suomalaista eri puolilta maata. Sen lisäksi, kuinka hyvin ihmiset kokivat saavansa sosiaalista tukea, heille esitettiin väittämiä heidän kyvystään reflektoida elämäänsä, suunnitella tulevaa ja toteuttaa tavoitteitaan. Näitä tiedusteltiin esimerkiksi väittämällä Teen elämässäni haluttuja asioita. Sosiaalinen tuki oli voimakaimmin tavoitteiden saavuttamista ennustava tekijä. Tuloilla tai koulutusvuosilla ei ollut yhteyttä toteumaan. Sosiaalinen tuki tarkoittaa mahdollisuutta ilmaista ajatuksia ja tunteita, saada tukea ja

78 Björklund et al. 2010: 46.

79 Vuorela 2008: 131; Hiilamo & Saari 2008: 71.

80 Björklund et al. 2010: 37, 39-41, 46.

kannustusta sekä elää sosiaalista elämää kodin ulkopuolella. Elämönhallintaan liittyvät itsereflektio ja kyky ja mahdollisuus toteuttaa itseään. Ihminen pystyy tarvittaessa muuttamaan suuntaa, kun hänellä on elämönhallintaa.⁸¹

Elämönhallinnan tai toimintakyvyn sijaan suomalaisessa hyvinvointitutkimuksessa on siirrytty tarkastelemaan yksinäisyyttä. Sillä on lähdetty selittämään pahoinvointia, kuten syrjäytymistä.⁸² Myös yksinäisyys liittyy elämönhallintaan. Jos elämönhallintaa ei ole, ei ihminen osaa tai kykene lähtemään toisten joukkoon, etsimään harrastuspiiriä tai yhteisöä. Ilman vuorovaikutusta muiden kanssa yksinäisyys syvenee ja elämönhallinta entisestään heikkenee. Vaikka käytettävissä oleviin resursseihin liittyisi rajoitteita, esimerkiksi yhteiskunnan puolelta tulevia lannistimia, niin hyvällä elämönhallinnalla varustettu ihminen ei niistä lannistu vaan pystyy käyttämään hyödykseen olemassa olevia resursseja.

Luottamus ja sosiaalinen tuki ovat sosiaalista pääomaa. Ihmiset, joilla on vahva koherenssin tunne, kykenevät muita paremmin ylläpitämään ja parantamaan asemaansa terveys-sairaus-jatkumolla.⁸³ Työttömyys itsessään aiheuttaa näköalattomuutta. Työssäkäynnillä on huomattavia psykologisia vaikutuk-

81 Tänk 2013: 3-6, 14, 16-18, 22, 24, 26.

82 Mm. Juho Saari 2016 ja Ylen A2 Yksinäisyys-ilta 23.11.2016. Nähtävillä Yle Arenassa.

83 Rouvinen-Wilenius & Leino 2010: 235-236.

sia, kuten sosiaalisten kontaktien lisääntyminen, ajankäytön jäsenyminen ja kohonnut itsetunto.⁸⁴ Työttömyyden kestolla on osoitettu olevan merkitystä ihmisten kokemuksiin terveydentilastaan. Vuonna 2007 käynnistyneessä Pitkäaikaistyöttömien terveydenhuollon kehityshankkeessa yhdeksi tulokseksi saatiin, että alle vuoden työttöminä olleet eivät kokeneet terveyttään huonoksi, kun taas 39% yli kolme vuotta olleista koki näin.⁸⁵ Pitkäaikaistyöttömän omanarvontunne on voinut laskea hyvin alas.⁸⁶ Työttömyys ja alentunut psyykinen toimintakyky on tuotu esille useissa tutkimuksissa.⁸⁷

Raimo Raitasalo käsitteli elämänhallintaa sosiaalipolitiikassa jo vuonna 1995 ilmestyneessä Kelan tutkimuksessa. Laman kourimassa Suomessa aihe oli esillä. Raitasalon mukaan sairauden kokeminen rangaistuksena, helpotuksena tai strategiana ovat yhteydessä psyykkiseen oireilevuuteen ja epäonnistuneeseen elämänhallintaan.⁸⁸ Hän totesi, että sosiaalipolitiikkaa kiinnostaa asiakkaiden elämän sisäinen hallinta vain siinä määrin, kun se näkyy ulospäin. Elämänhallinta ei kuitenkaan koskaan tule yksin ulkoa. Raitasalo kirjoitti, että usein sosiaalipoliittisesti tai sosiologisesti suuntautuneilta tutkijoilta puuttuu ihmiseen ja sosiaaliseen kanssa-

käymiseen liittyvä tietous. Sisäinen elämänhallinta saadaan aikaan mielensisäisenä prosessina, ei välineellisesti ulkoapäin. Sosiaalipolitiikan toimiessa makrokysymysten ja yhteisöllisten elintasotekijöiden parissa yksilölliset kysymykset voivat tulla syrjäytetyiksi. Siksi ihmislähtöisen näkökulman esiintuominen on perusteltua.⁸⁹ Raitasalon yli 20 vanha raportti vaikuttaa ajankohdaisemmalta kuin koskaan. Elämänhallinta on tabu poliittisella agendalla.

Toimintakyvyn nostamisesta sosiaali- ja terveystalouden keskiöön on puhunut muun muassa Kelan entinen pääjohtaja Liisa Hyssälä.⁹⁰ Hyvinvointipolitiikan pitäisi tukea heitä, joilla on heikot toimintavalmiudet. Entisen Raha-automaattiyhdistyksen, nykyisen Veikkauksen tukemat sosiaali- ja terveystalouden järjestöt ovat vuosikymmenten ajan tukeneet eri asiakasryhmiä henkilökohtaisin palveluin, joita julkinen palveluverkosto ei kata. Vuoden 2017 avustusohjelmat liittyvät kaikki hyvinvoinnin edistämiseen niiden palvelujärjestelmän katveeseen jäävien asiakkaiden parissa. Niistä kaikista voi myös nähdä yksinäisyyden ja toimintakyvyn teemat.⁹¹ Järjestöjen palvelut perustuvat juuri henkilökohtaisuuteen ja ihmisten kohtaamiseen.

84 Hiilamo & Saari 2008: 70.

85 Saikku 2009: 11, 48.

86 Kuvaja 2011: 127.

87 Mm. Parpo 2007.

88 Raitasalo 1995: 44; Kuvaja 2011: 125.

89 Raitasalo 1995: 11, 21, 40, 47-48, 58, 61, 69.

90 Mm. TV1 Ykkösaamu 8.10.2016.

91 Ks. Veikkauksen vuoden 2017 avustusohjelmat www.stea.fi.

Työnhakumotivaation neljä orientaatiota

Vahva elämänhallinta

Elämänhallinnan vaikeuksia

Joustava orientaatio

- Myönteinen asenne työhön ja työnhakuun
- Omia realistisia suunnitelmia
- Hyvät työmarkkina-avalmiudet
- Itsearvostus, sitkeys
- Tulevaisuudenusko
- Työttömyys kielteisenä tilanteena

Lukkiutunut orientaatio

- Työhaun esteitä
- Joustamaton asenne
- Työmarkkina-avalmiuksissa puutteita
- Epärealistiset toiveet
- Tyytymättömyys elämään
- Kielteinen tai ambivalentti suhtautuminen työttömyyteen

Riippumaton orientaatio

- Työnsaanti ei houkuttele
- Vapauden ja omaehtoisen toiminnan arvostus
- Elämään tyytyväisyys
- Työttömyys myönteisenä tilanteena

Hajanainen orientaatio

- Työ- ja toimintakyvyn ongelmat
- Pitkäaikaistyöttömyys
- Päihde- ja mielenterveysongelmat
- Työstä pois päin suuntautuneet elämänstrategiat
- Uusien tilanteiden pelko
- Itsearvostuksen puute

Motivaation merkitys

Anne Kuvaja on luonut työttömän motivaatio-orientaatio-nelikentän eri motivaatioteorioiden pohjalta. Richard M. Ryanin ja Edward L. Decin itseohjautuvuusteoriaan sisältyy kolme orientaatiota, sisäinen ja ulkoinen motivaatio ja amotivaatio. Osaa ihmisistä motivoivat sisäiset arvot, kuten henkilökohtainen kasvu ja yhteisöllisyys. Sisäisesti motivoituneelle henkilölle toiminta

on itsessään tyydyttävää, ulkoisen motivaation lähteenä on pakko tai palkkio. Amotivaation tilassa oleva ihminen ei toimi, koska hän ei usko toimintansa tuottavan tulosta tai ei näe toiminnalla arvoa.⁹² Teorian pohjalta tehty tutkimus Belgiassa työttömien parissa osoitti, että kun työnhakumotivaatio on itsenäistä, siis sisältä päin tulevaa, työtön on työhaussa optimistinen ja aktiivinen. Ulkoa tuleva pakko keskeytti

⁹² Ryan & Deci 2004 Kuvajan 2012: 18 mukaan.

työnhaun ja amotivaatio liittyi työtömyyden kielteisten puolien kokemiseen, heikkoon arvioon omasta terveydentilasta ja elämään tyytymättömyyteen.⁹³

Amotivaatio voidaan liittää opittuun avuttomuuteen, joka muistuttaa depressiota. (Seligman 1975.) Opittu avuttomuus syntyy, kun henkilö kokee, että oman toiminnan tulokset ovat ennakoimattomia ja oman hallinnan ulkopuolella. Näin hän uskoo, että ei pysty ylittämään mitään eteen tulevaa estettä eikä vaikuttamaan omaan elämäänsä. Kun henkilö on oman hallintansa ulottumattomissa olevassa tilassa, hänellä on motivaatioon liittyviä, kognitiivisia ja emotionaalisia puutteita. Motivaation puute merkitsee, että tilanteen ratkaisuun on vähän välineitä, kognitiivinen vaje estää uusien vaihtoehtojen oppimista ja emotionaalinen vaje aiheuttaa depressiivisiä tunteita.⁹⁴ Odotusarvoteorian mukaan henkilön arvot jotakin toimintaa kohtaan sekä käsitykset ja odotukset toiminnasta suoriutumisesta, lopputuloksista ja seurauksista selittävät yksilön käyttäytymistä ja suorituskykyä. Arvot ja odotukset määrittävät motivaation suuntaa ja työhön sitoutumista.⁹⁵

Teorioiden pohjalta, työhönvalmentajia haastatteleamalla ja valmennusprosessiin tutustumalla Kuvaja on luonut seuraavan työn-

hakumotivaation edellisellä sivulla olevan nelikentän.

Joustavasti orientoituneen työnhaussa ei ole ongelmia. Riippumattomilla, kuten tutkijoilla ja taiteilijoilla, on omaehtoista, viranomaisista riippumatonta toimintaa. Lukkiutuneesti motivoitulla on lukossa usein niin asenne kuin identiteettikin. Omanarvontunne on heikko, he ovat sulkeutuneita ja heillä on sisällään katkeruutta ja vihaa. Työnhaun esteenä heillä on esimerkiksi käsittelemättömiä traumaattisia elämäntapahtumia, ylivelkaantumista, ikäviä kokemuksia viranomaisista ja työstä. Työnhaun välttäminen on keino suojella itseä. Esiin voi tulla omaksuttu uhrin rooli, esimerkiksi ”mä olen sit se koulukiusattu”. Uuden oppimisen pelko tulee sitä vaikeammaksi, mitä pidemmäksi työttömyys pitkittyy. Hajanaisesti motivoituneella on usein jo päihde- ja mielenterveysongelmia ja vakavia puutteita elämänhallinnassa. Työmarkkinat ovat hänelle kaukana. Ensi sijalla työn saamisen sijaan on tällöin elämänhallinnan parantaminen, itseluottamuksen koheneminen, vastuunotto omasta elämästä, sosiaalisten suhteiden lisääntyminen ja päivärytmin löytyminen.⁹⁶

93 Vansteenkiste ym. 2004 Kuvajan 2012: 19 mukaan.

94 Kuvaja 2012: 19; Rodriguez 1997 Kuvajan 2012: 19 mukaan.

95 mm. Feather 1992 Kuvajan 2012: 20 mukaan.

96 Kuvaja 2011: 155; Kuvaja 2012: 23, 25, 27.

III Uuden politiikan välineet

Ratkaisukeskeinen työskentely

Seuraavan työttömän työllistymis-
haluja kuvaavan nelikentän on esit-
tänyt Juhana Vartiainen. Se on kuin
suoraan johdettu edellisen luvun lo-
pussa esitetystä työnhakuorientaa-

tion mallista.⁹⁷

Tämä on erittäin käyttökelpoi-
nen instrumentti työttömien asiak-
kaiden tarkasteluun. Ryhmä A tar-
vitsee todennäköisesti vain pientä
positiivista kannustusta, riittävää

⁹⁷ Vartiainen on esittänyt alkuperäisen nelikentän Osallistava sosiaaliturva -seminaarissa Eduskunnassa 25.10.2013.

A. Haluaa
ja pystyy

B. Haluaa,
ei pysty

C. Ei halua,
pystyy

D. Ei halua,
ei pysty

informaatiota työnhausta ja työmarkkinoista sekä työnhakudokumenttiansa kuntoon saattamista työllistyäkseen. Ryhmä C tarvitsee oman alansa, kuten freelance-töiden ymmärrystä ja apua siinä, kuinka intohimo muutetaan palkaksi. Moni ei esimerkiksi ole lainkaan tietoinen oman työn laskutuksen mahdollisuudesta ja verkostoitumiskyvyt ovat heikot. Kuvajan tutkimuksessa työhönvalmentajat kokivat, että tämä on vaikeasti autettava ryhmä. Valmentajat eivät löytäneet heidän kanssaan yhteistä säveltä.

Ryhmän B ensisijainen tavoite ei ole työmarkkinat. Heidän työllisyytensä esteiden poisto tapahtuu sosiaalityöllä, lukkiutuneiden ajatusmallien ja tunnetason käsittelyllä. Subjektiiivisesti koettuihin esteisiin pääsee vain dialogisen vuorovaikutussuhteen avulla. Ennen varsinaista työnhakua tarvitaan identiteettityöskentelyä ja psyykkisten työnhakuvalmiuksien vahvistamista. Kuvajan mukaan ratkaisukehinen työskentely toimii parhaiten työskentelyvälineenä.

Ryhmän D ensisijainen tavoite on kuntoutuminen ja riittävä elämänhallinta. Heidän palvelunsa tulisi olla kuntouttava työtoiminta ja/ tai päihdekuntoutus tai muu hoito. Työllisyyden esteiden käsittely on molempien ryhmien osalta aikuis-sosiaalityön ydinaluetta. Näitä esteitä ovat työkyvyttömyys, päihheet, asuntoon liittyvät ongelmat, velat, hoitovelvoitteet ja elämän traumat. Asiakkaan torjumista ja toisaalta liian suuria odotuksia on vältettä-

vä.⁹⁸ Näille ihmisille TE-hallinnon puolelta tuleva negatiivinen paine ja sanktiot eivät toimi. Pakottamista käytetään kuitenkin edelleen keinona edistää työllisyyttä, mikä on täysin tutkimuksen, maalaisjärjen ja psykologian vastaista. Elämänhallinta ei koskaan tule yksin ulkoa, mutta ulkoinen impulssi oikeanlaisessa valmennusprosessissa voi aktivoida asiakkaan sisäistä elämänhallintaa. Tämä on ratkaisukeskeisyyden ydintä. Ratkaisu ei koskaan ole valmiina annettu. Pystyvyyttä aktivoidaan oman henkilökohtaisen tavoitteen kautta, mihin asiakas sitoutuu. Ratkaisukeskeyteen liittyy aina oman unelman tavoittelu, mikä herättää asiakkaassa positiivisen prosessin.

Uravalmennukseen ohjataan kaikkia näiden ryhmien asiakkaita, vaikka B ja D ovat aikuissosiaalityön asiakkaita. Kaikkien ryhmien kanssa toimii parhaiten ratkaisukeskeinen työskentely: asiakkaan kannustaminen, kehuminen, motivointi, arvostava kuuntelu, asiakkaan taitojen ja voimavarojen etsiminen ja aito kohtaaminen. Toteutettavan työllisyyden edistämisen keinot ovat nyt jo pitkälti ratkaisukeskeisiä, kun palvelut eivät ole viranomaisten toteuttamia. Toteutuma ei ole luonnollisesti johdonmukaista, koska koulutusta ja ratkaisukeskeistä orientaatiota ei vaadita ELY-keskusten kilpailutuksissa. TE-hallinnon odotusarvo on kuitenkin, että esimerkiksi 50 prosentilla asiakkaista pitää tapahtua positiivinen muutos. Uravalmennuksen toi-

98 Kuvaja 2012: 98-99, 125, 159.

votaan olevan vain työllisyyden ja koulutuksen kysymysten käsittelyä, mutta silti se liikkuu voimakkaasti sosiaalityön alueella. Ihminen on kokonaisuus ja hän tuo tilanteeseen koko elämänsä ja persoonansa.

Ura- ja työhönvalmentajat tekevät osaksi aikuissosiaalityöhön liittyvää työskentelyä, koska sitä ei saa kunnan aikuissosiaalityöstä. Valmentajat vaikuttavat positiivisesti asiakkaan sisäiseen motivaatioon. Samaan aikaan TE-toimistosta tuleva ulkoinen motivaatio on negatiivinen. On ristiriitaista, että hallinnolla on eri strategia kuin palveluissa. Tämän täytyy muuttua. Kaikilla, TE-toimistolla, aikuissosiaalityöllä ja uravalmennuksella pitäisi olla sama päämäärä, tukea asiakkaan eteenpäin pääsyä positiivisin keinoin. Osa sosiaalityöntekijöistä haluaa aidosti auttaa asiakkaitaan ja toimii valmentajien kanssa yhteistyössä, mikä käy ilmi myös Kuvajan tutkimuksesta. Moni työtön ei usko pystyvänsä vaikuttamaan omaan elämäänsä vaan on alistunut ja ulkoistanut elämänsä hallinnan hyvinvointiyhteiskunnan rakenteille, esimerkiksi TE-toimistolle.

Ratkaisukeskeisyys ei ole valmiiden ratkaisujen ja vastausten antamista. Tulosta ei voida saavuttaa ulkopuolelta tulevalla paineella. Ratkaisukeskeisyys on myös virallinen psykoterapian orientaatio. Lisäksi Kelan tukema neuropsykiatrinen valmennus ja kuntoutus edellyttävät ammattilaisilta ratkaisukeskeistä koulutusta. Lyhytterapia on yksi ratkaisukeskeisen toiminnan muoto. Ratkaisukeskeisyydellä heräte-

tään asiakkaan sisäinen pystyvyys, kohti omista lähtökohdista lähtevien päämäärien toteuttamista.

Pystyvyys

Kutsun sisäistä toimintavalmiutta pystyvyydeksi. Kun ryhmän B tai D asiakas sanoo, ettei hän pysty, on usein kyse siitä, ettei hän halua pystyä tai hän pelkää, ettei pysty. En usko, että täysin pystymätöntä ihmistä on olemassa. Joku ei esimerkiksi pysty tällä hetkellä tekemään jotain sosiaalisten pelkojen, sairauksien tai ahdistuksen vuoksi. Ihmiseltä, joka sanoo, ettei pysty, pitäisi kysyä esimerkiksi:

- Pystytkö haravoimaan?
- Pystytkö keittämään kahvia?
- Pystytkö keskustelemaan ihmisten kanssa?

Vain harva ei pysty näitä asioita tekemään. Voi olla, että hän ei pysty tekemään asioita yksin, mutta pystyy yhdessä toisen kanssa tai pystyy tekemään muutamia tunteja kerrallaan. Nämä ihmiset ovat osatyökykyisiä. Jos heillä on käynyt tuuri, he ovat tällä hetkellä sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaita. Useat heistä eivät valitettavasti ole missään toimenpiteessä. Sosiaalisessa kuntoutuksessa kartoitetaan asiakkaan pystyvyyttä kyselyllä. On ollut pitkään tiedossa, että monille työttömille työllistyminen ei ole ensisijainen mahdollisuus. Näitä ihmisiä varten tarvitaan toimenpiteitä, joilla heidän sosiaalisia taitojaan ja osallisuuttaan voidaan kehittää.

Ratkaisukeskeinen ajattelu- ja työskentelytapa:

- asiakkaan vahvuudet ja kyvyt esiin nostava
- kohti asiakkaan tavoitetta työskentelevä
- kunnioittava ja dialoginen
- tulevaisuuteen keskittyvä ilman syyllisten etsintää
- positiivinen ja kannustava
- asiakkaan reflektioprosessin käynnistävä
- avainasemassa tulevaisuuteen suuntaavat kysymykset
- toimivia käytäntöjä vahvistava
- uusia näkökulmia synnyttävä
- konkretisoi asiakkaan tilanteen erilaisten harjoitteiden kuten visualisoinnin avulla
- positiivista, ei negatiivista kannustusta hyödyntävä
- kognitiiviseen ja positiiviseen psykologiaan perustuva
- toimivat keinot ovat hyvin yksinkertaisia

Ympäristön hallittavuuden kokeminen on luottamusta siihen, että ihmisen omatoimisesti tai jonkun luotetun henkilön tai ryhmän välityksellä tuntee voivansa vaikuttaa asioiden ja tapahtumien kulkuun. Jotta syntyisi ympäristön hallittavuuden sisäistetty käsitys, ihmisellä täytyy olla mahdollisuus kehityksensä varrella harjoitella ja saada kokemuksia tuloksellisesta vaikutamisesta ympäristöönsä.⁹⁹

Elämänhallintaan liittyvä reflektiokyky kehittyy vain vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Se on ihmisenä olemisen perusasia. Kun ihminen voimaantuu, hän voimaannuttaa ihmisiä ympärillään – perheenjäseniä, lapsiaan, ystäviään. ”Kun minä pystyn, sinäkin pystyt.”

⁹⁹ Raitasalo 1995: 70. ”Kehityksensä varrella” liittyy siihen, että sisäisen pystyvyyden herättäminen on aina prosessi.

Pystyvä ihminen pystyy auttamaan itseään, eikä koe olevansa yhteiskunnan uhri.

Motivoituminen kohentaa hyvinvointia, saa toimimaan ja tuo iloa. Motivoituminen ja tunne liittyvätkin yhteen: tunteilla on merkitys motivaation syntymisessä. Ihminen ei motivoitu vastoin tunteitaan. Tunteiden suuntaisesti toimiminen lisää innostuneisuutta, eikä asiakkaan tunteita pidä torjua.¹⁰⁰ Passivoiva politiikka ei tue toimintakykyä. Työ, yhteisöllisyys, harastukset ja sosiaalinen tuki tuovat onnellisuutta, mikä on todettu moneen kertaan onnellisuutta ja hyvää elämää mittaavissa tutkimuksissa.

Ratkaisukeskeisyys on ihmisen pystyvyyden edistämisen ytimessä. TE-hallinto odottaa, että asiakkaas-

¹⁰⁰ Kuvaja 2011: 137, 139, 159; Niermyer & Seyffort 2004: 20, Kuvajan 2011: 119 mukaan.

sa tapahtuisi positiivinen muutos, mikä vaatii ihmistieteellistä osaamista. Myös Kuvaja esittää toiveen, että politiikka ottaisi huomioon ihmistieteellisen tutkimuksen työtömien motivaation edistämisestä. Tänkin mukaan politiikan täytyy ymmärtää ihmisen käyttäytymistä kokonaisvaltaisesti ja hyödyntää käyttäytymistieteellistä näkökulmaa.¹⁰¹

Käyttäytymistaloustiede: Mitä se on?

Käyttäytymistaloustiede on kehittynyt viimeisten 40 vuoden aikana. Koko uransa asialle omistanut taloustieteilijä Richard Thaler¹⁰² alkoi saada poikkeavia ajatuksia talusteoriasta jatko-opiskelijana 70-luvun lopulla. Hän havaitsi käytännön tilanteissa, että ihmisten valinnat eivät ole optimaalisia. Hän päätyi ajatukseen, että elämme ihmisten maailmassa ja ihmiset eivät ole taloustieteilijöitä. Kotitalouksia tutkittaessa on tutkittava ihmisiä. Talusteorian mukaan taloudelliset päätökset tehdään vaihtoehtokustannusten perusteella. Thaler huomasi, että ihmiset ottavat myös huomioon kaupan arvon itselleen. Ihmisiin vaikuttaa siis omistusvaikutus.

Omistusvaikutusta koskevat koheet osoittivat, että ihmisillä on taipumusta takertua siihen, mitä heillä on, osittain siksi, että he välttelevät

tappiota. Tappio tuottaa enemmän tuskaa kuin vastaava voitto tuottaa mielihyvää.¹⁰³ Thaler sai käyttäytymistieteiden puolelta tukea ajatuksilleen, koska psykologiassa tunnetaan useita vastaavia ihmisten ajatusten vinoumia. Samaan aikaan psykologit Daniel Kahneman ja Amos Tversky tutkivat ihmisten päätöksentekoa: Mitä on päätöksenteko riskialttiissa oloissa? Mikä on hyödyn perusteella oletettavissa olevaa?¹⁰⁴

Ihmisillä on heuristiikkoja eli nyrkkisääntöjä, joiden takia ihmiset tekevät ennustettavia virheitä ja elävät rajoittuneessa rationaalisuudessa. Ihmisillä ei ole kognitiivisia kykyjä ratkoa monimutkaisia ongelmia. Thaler, Kahneman ja Tversky todistivat useilla laajaotantaisilla kokeilla, etteivät ihmisten virheet eivät satunnaisia. Epäolennaiset tekijät vaikuttavat ihmisten päätöksiin ja ovat olennaisia käyttäytymisen ennustamisessa.¹⁰⁵ Nämä vinoumat ovat tyypillisiä kaikille ihmisille, koulutustaustasta tai asiantuntijuudesta riippumatta.¹⁰⁶

Kahnemanin lähtökohdat olivat havaintopsykologiassa. Vinoutumien ajatusta on käytetty sen jälkeen monissa tieteissä ja artikkeli ”Päätöksenteko epävarmuuden vallitessa – heuristiikat ja vinoumat”¹⁰⁷ synnytti yhdessä Thalerin omistusvaikutusteorian kanssa käyttäy-

103 Thaler 2015: 33, 48, 71, 73, 170.

104 Kahneman 2012: 311-312.

105 Thaler 2015: 20, 23, 35-38.

106 Kahneman & Tversky 2012 (1974): 492.

107 Tämä prospektiteoria on käyttäytymistaloustieteen peruskivi, Kahneman 2012: 19.

101 Kuvaja 2011: 155; Tänk 2013: 30.

102 Taloustieteen Nobel käyttäytymistaloustieteen alalla tehdystä tutkimuksesta vuonna 2017.

tymistaloustieteen.¹⁰⁸ Se perustuu psykologian ja muiden sosiaalitie-
teiden laajaan soveltamiseen. Kos-
ka taloustieteilijöillä on poliittisen
neuvonnan monopoli sosiaalipoliti-
kassa, he vastustivat uusia ajatuksia
vuosikymmenten ajan.¹⁰⁹

Ihmisen ajattelun rajallisuus

Käyttäytymistaloustieteen tieteen-
alan pohjalla on ajatus ihmismieles-
tä, joka ei ole rationaalinen ja loogi-
nen. Meillä on taipumus yliarvioida
ymmärryksemme maailmasta ja
aliarvioimme sattuman merkitystä.
Merkityksettömät tekijät määrittä-
vät mieltymyksiä.¹¹⁰

Kahnemanin teoriassa nopean
ajattelun automaattista järjestelmää
kutsutaan järjestelmä 1:ksi. Järjes-
telmä 1 toimii automaattisesti ja
nopeasti, ja sisältää aistimisen ja
muistin. Se ei pysty käsittelemään
montaa asiaa samanaikaisesti, vaan
käyttää miellelyhtymiä, vaivatto-
mia vaikutelmia ja tunteita sekä
synnynnäisiä taitoja, kuten näkö.
Järjestelmä 1 keskittyy olemassa
oleviin todisteisiin ja jättää puuttu-
vat todisteet huomiotta. Tämä on
yksi heuristiikka. Järjestelmä seu-
raa jatkuvasti, mitä mielessä ja sen
ulkopuolella tapahtuu tuottaen arvi-
oita tilanteesta vähällä vaivalla tai

108 Kahneman 2012: 13-17. Kahneman sai
vuonna 2002 taloustieteen Nobel-palkinnon
käyttäytymistaloustieteeseen johtaneiden
teorioiden synnystä. Hän olisi jakanut sen
Tverskyn kanssa, mutta tämä kuoli vuonna
1996. Kahneman 2012: 19.

109 Thaler 2015: 19, 26.

110 Kahneman 2012: 18, 23, 427.

vaivatta. Ihminen hakee selityksiä
ja uskoo keksimänsä tarinan. Jär-
jestelmä 1 reagoi voimakkaammin
tappioihin kuin voittoihin.¹¹¹

Hitaan ajattelun järjestelmä 2
taas on harkitumpi ja työläämpi
ajattelun muoto. Vaikka se omaksuu
tehtävät ja saattaa ne loppuun, se
myös vastaanottaa jatkuvasti ehdo-
tuksia järjestelmästä 1 ja vahvistaa
ne. Näin syntyy uskomuksia, joista
on hankala päästä eroon.¹¹² Ihmisen
johdonmukaisuus tarkoittaa sisäistä
ristiriidattomuutta.¹¹³ Ihminen siis
uskoo näihin uskomuksiin osana
omaa rationaalista järjestelmään-
sä, koska järjestelmästä 2 ihminen
hakee tukea ajatuksilleen ja päätök-
senteolleen. Tämä ponnistelu vaa-
tii toiminnanohjausta, mitä nimeä
tästä on sittemmin alettu käyttää
psykologiassa.¹¹⁴ Toiminnanohjaus
kuormittaa aivoja, erityisesti kun on
kiire tai kun siirrytään tehtävästä
toiseen. Tarkkaavaisuuden harjoit-
taminen taas parantaa toiminnan-
ohjausta.¹¹⁵ (Tästä syystä toimetto-
muus ei tee hyvää ihmisen aivoille.)

Kehystämisvaikutus

Toiminnanohjausta voidaan paran-

111 Kahneman 2012: 4, 22-23, 31-32, 108, 125-
126, 474.

112 Kahneman 2012: 22, 35.

113 Kahneman & Tversky 2012 (1974): 493.

114 Toiminnanohjauksen taidot eroavat jo
synnynnäisesti toisistaan. Ihmisillä, joilla
on neuropsykiatrinen häiriö, oma toimin-
nanohjaus voi olla luontaisesti heikompa.
Usein he syrjäytyvät ja ovat työelämän ul-
kopuolella. Neuropsykiatrinen valmennus
keskittyy juuri näiden asiakkaiden toimin-
nanohjaustaitojen vahvistamiseen.

115 Kahneman 2012: 41, 48-49, 61, 69.

taa ja aivoja voidaan ohjata virikkeillä, mikä helpottaa päätöksentekoa. Esimerkiksi kuvien, toiston ja selkeän fontin käyttö helpottaa ymmärtämistä. Myös tunnetilalla on merkitystä ja siihenkin voi vaikuttaa. Tästä havainnosta seurasi käyttäytymistaloustieteen merkittävin konkreettinen työkalu – kehystäminen.¹¹⁶ Se tarkoittaa asian esittämisen yksiselitteisyyttä: miten asia ymmärretään ja miten ihminen valitsee. Kumman tuotteen kuluttaja valitsee; sen, jossa lukee ”10% rasvaa” vai sen, joka väittää olevansa ”90% rasvaton”. Tuote 1 vaikuttaa kovin rasvaiselta ja tuote 2 lähes rasvattomalta, vaikka molemmissa on tietenkin saman verran rasvaa.

Selkeän viestin ilmaisun lisäksi on monesti tiedettävä, mihin verrata. Aikaisempi tila, johon verrataan, on prospektiteoriassa viitepiste.¹¹⁷ Esimerkiksi 200 euron kuluerä tarkoittaa eri asiaa henkilölle, jonka palkka on 1400 euroa kuin sille, jonka palkka on 4500 euroa. Ihminen vertaa aina omaan viitepisteeseen.

Omistusvaikutus eli luopumisen tuska

Thaler havaitsi toistuvasti ihmiskoissaan, ettei ihminen halua luopua siitä, mitä hänellä jo on. Hän haluaa vältellä tappiota ja riskialtista vaihtoehtoa. Kahneman sanoo tappion välttelyn olevan psykologian merkittävin anti käyttäytymistaloustieteelle. Reaktio tappioon

¹¹⁶ Kahneman 2012: 316, 323.

¹¹⁷ Kahneman 2012: 316, 323.

on suurempi kuin reaktio voittoon. Tämäkin reaktio on löydetty myöhemmin aivoistamme. Taloustiede (tai politiikka)¹¹⁸ eivät ota huomioon tätä ”luopumisen tuskaa”.¹¹⁹

Erityisesti köyhillä tämä on kouriintuntuva. ”Päätösten tekeminen köyhyiden vallitessa” on Kahnemanin mukaan oma psykologiansa. Köyhyys on oman viitepisteensä alapuolella elämistä. On tavaroita, joita köyhät tarvitsevat, mutta joihin heillä ei ole varaa, joten he ovat aina ”tappiolla”. Niinpä he pitävät saamiaan pieniä rahamääriä vähentyneinä tappioina, eivät voittoina. Yhteen hyödykkeeseen käytetty raha on toisen mahdollisesti hankittavan hyödykkeen menettämistä. Näin köyhille kustannukset ovat tappioita.¹²⁰

Tämä liittyy ajatteluun, jolle Thaler antoi nimen mentaalinen kirjanpito. Sitä käytetään laajasti tilanteiden seuraamiseen. Valuutta on lopulta ajattelussamme emotionaalista, ja erityisesti se on sitä köyhälle.¹²¹ Raha, vaikkakin eri budjettilohkoissa, on taloustieteellisessä ajattelussa aina samanarvoista rahaa. Ihminen antaa kuitenkin eri tuloille ja menoille monia omia merkityksiä. Eli jos rahaa ei ole-

¹¹⁸ Kirjoittajan lisäys.

¹¹⁹ Kahneman 2012: 324, 327, 342, 344, 361.

¹²⁰ Kahneman 2012: 342. Jatkuva huoli rahojen vuokraan riittämisestä vaikeuttaa kokonaisuuden hallintaa ja saattaa vaikuttaa osaan köyhien tekemistä huonoista päätöksistä, kuten pikavippien ottamisesta tulevaa palkkaa vastaan. Tappiot aiheuttavat noin kaksi kertaa enemmän tuskaa kuin voitot hyvän olon tunnetta. Mullainathan & Shafir 2013 Thalerin 2015: 170 mukaan.

¹²¹ Kahneman 2012: 392-393.

kaan suunniteltuun hankintaan, ihminen kokee menettäneensä sen, vaikka hänellä ei koskaan sitä ollutkaan. Tämän sisäistäminen voi auttaa ymmärtämään sitä, millaista on köyhän jokapäiväinen elämä. Hän joutuu valitsemaan ostaako juustoa vai lihaa. Mielessään hän menetti lihan, vaikka sai juuston. Hän menettää molemmat, jos rahat riittävät vain vuokraan.

erot omistusvaikutuksen tutkimuksessa ovat olleet erilaisia eri maissa. Omitut ja kulttuuriset seikat vaikuttavat siihen, miten ihmiset suhtautuvat omistamiseen, menettämiseen tai rahaan. Ihmisillä on oma viitepisteensä, mihin he vertaavat tappioita ja hyötyjä. Tappiota syntyy myös silloin, kun tavoitetta ei saavuteta.¹²² Yleensä tappion välttely suosii vakautta muutoksen sijaan. Tappiot näkyvät voittoa suurempina ja ihminen haluaa säilyttää olemassa olevan tilan (status quon). Myös odotukset ja sosiaaliset vertailut vaikuttavat siihen.¹²³

Käytännön sovellukset

Jo vuonna 1974 Kahneman ja Tversky ehdottivat, että erilaisten kehystysten mahdollisuuksia pitää tutkia päätöksenteon tukena. Etenkin vaihtoehtojen hyväksyttävyyys voi riippua siitä, onko negatiivinen tulos arvioitu kustannukseksi vai tappioksi.¹²⁴ Ihminen tarvitsee apua

hyvien päätösten tekoon ja apua voidaan antaa valaistuneilla ja tunkeilemattomilla tavoilla.¹²⁵

Kun Thaler oli kirjoittamassa teoriaansa pamfletiksi yhdessä oikeustieteilijä Sunsteinin kanssa, tälle käyttäytymisen ohjaamiselle ei tuntunut löytyvän lainkaan sopivaa termiä. Ihmisten ajatteluun voitiin vaikuttaa niin sanotun epäsymmetrisen holhoamisen avulla. Yhdysvaltojen taloustieteiden parissa koko ajatusta pidettiin holhoavana kauppososialismina. Termi ja pamfletin nimi "Nudge" (tuupaus), syntyi vahingossa kustannustoimittajan ehdotuksesta. Koko idea oli vielä tuolloin vielä hyvin marginaalissa taloustieteen parissa, vaikka se oli levinnyt vuodesta 2004 järjestettyjen kesäkoulujen ansiosta useisiin yliopistoihin ympäri maailman. Kesäkoulujen vaikutuksesta käyttäytymistaloustieteestä alkoi pikkuhiljaa tulla valtavirtaa.¹²⁶

Nudge on peruskäsikirja käyttäytymistaloustieteen soveltamisesta politiikkaan. Se tarkoittaa lyhyesti sitä, miten ihmisiä autetaan tekemään hyviä päätöksiä rajoittamatta heidän vapauksiaan. Yksilön päätöksen kehystämisen eli valinta-arkkitehtuuri vaikuttaa merkittävästi lopputulokseen. Nudge perustuu psykologiaan. Sen mukaan tiedonantojen tulee olla selkeitä, yksinkertaisia, kouriintuntuvia ja merkityk-

¹²² Kahneman 2012: 342, 347.

¹²³ Kahneman & Tversky 2012 (1984): 510-511, 513.

¹²⁴ Kahneman & Tversky 2012 (1984): 497, 510.

¹²⁵ Kahneman 2012: 474.

¹²⁶ Thaler 2015: 103, 105, 200, 276, 279, 342, 344. Em. köyhän valintojen dynamiikkaa pohtinut norjalainen Jon Elster oli yksi kesäkoulujen työryhmien asiantuntijoista.

sellisiä.¹²⁷

Esitystapa on ratkaiseva, koska jos potentiaalinen tulos kehystetään tappioksi, sillä voi olla suurempi vaikutus kuin jos se esitetään voitoina.¹²⁸

Pamfletti Nudge osoittautui käännteentekeväksi käyttäytymistaloustieteen läpimurroksi.¹²⁹ Nudge (jonka tässä käänän positiiviseksi tuuppaukseksi) on jokin pieni piirre, joka kiinnittää huomion ja vaikuttaa käyttäytymiseen. Nämä piirteet ovat epäolennaisiksi oletettuja tekijöitä, jotka kuitenkin vaikuttavat valintoihimme niin, että tilanteemme paranee. Tavoitteena on vaikuttaa valintoihin siten, että valitsijat päätyvät parempiin ratkaisuihin oman arvionsa mukaan. Jos virheet voidaan ennakoida, voidaan laatia virheiden määrää pienentäviä toimintatapoja. On mahdollista helpottaa päätöksiä avoimesti pakotta-matta ketään tekemään mitään.¹³⁰

Tehdaslinjalla on selkeä prosessi, jonka mukaan asiat toimivat moitteettomasti.

Päätöksen tuottamisessa ne ovat.¹³¹

1. Ratkaistavan ongelman kehystäminen.
2. Päätökseen johtavan olennaisen informaation kerääminen.
3. Pohdinta ja tarkastus.

127 Kahneman 2012: 471, 473.

128 Kahneman 2012: 473

129 Thaler & Sunstein 2008.

130 Thaler 2015: 346-347.

131 Kahneman 2012: 477.

Teknisten laitteiden helppoa ymmärrystä ja käyttöä varten on olemassa käytettävyyystutkimus. Viranomaisprosesseissa, jossa ihmisiltä vaaditaan oikein tehtyjä toimenpiteitä, ei tällaista ole.

Nudge-politiikka Isossa-Britanniassa

Vuonna 2008 Ison-Britannian hallinnon alla toimiva ryhmä inspiroitui Nudge-pamfletista. Siellä oli jo aikaisemmin tutkittu, miten hallinto voisi käyttää käyttäytymiseen perustuvia toimintatapoja. Tätä käsittelevä MINSPACE-raportti oli julkaistu jo Labourin ollessa pääministeripuolue edellisellä kaudella (vuoteen 2007). Uudelle oikeistohallitukselle perusteltiin metodin käyttöönottoa sillä, että se auttaisi alentamaan kustannuksia.

BIT eli Behavioral Insights Team perustettiin keväällä 2009 - todella nopeasti, koska tahtotilaa löytyi. BIT:in tehtävä oli parantaa hallinnon toimintaa käyttäytymistieteen löydöksillä. Olennaista onnistumisessa oli, että hallinnon lisäksi ryhmässä oli ihmisiä yliopistomaailmasta ja muista verkostoista hallinnon ulkopuolelta. Ensimmäinen esimerkki nudge-politiikasta oli rästiverojen maksuun liittyvä kokeilu. Ihmiset saivat muistutuskirjeen, jossa selitettiin, miten he voivat maksaa veronsa, ja lisäksi kussakin kirjeessä oli yhden lauseen mittainen nudge. Kirjeessä esitettiin:

- Britanniassa / kotiseutusi ihmisten suuri enemmistö maksaa veronsa ajallaan.
- Kuulut tällä hetkellä pieneen vähemmistöön, joka ei ole maksanut verojaan ajallaan.

Kirje lisäsi yli viidellä prosenttiyksiköllä veronsa määräjassa maksaneiden määrää. Lauseen lisääminen kirjeisiin ei maksanut mitään ylimääräistä, mutta valtio sai laskun eräpäivään mennessä (maksuaika oli 23 päivää) 9 miljoonaa puntia. Kirjeissä ei sanottu mitään, mikä ei ollut totta.

Kahnemanin mukaan tuuppausten täytyy olla eettisiä, läpinäkyviä ja tosia. Kahneman korosti, että todisteisiin perustuvaa toimintaa ei voida harjoittaa ilman todisteita. Toinen tärkeä teesi oli, että jos haluaa rohkaista jonkun tekemään jotain, asiat on tehtävä helpoiksi.

Vuonna 2013 Britannian hallinto perusti What Works Networkin rohkaisemaan hallinnon tehokkuutta parantavien toimenpiteiden testamista kaikilla aloilla terveydenhuollosta rikollisuuden torjuntaan ja koulutuksen edistämiseen. BIT:ssä on nyt noin 50 työntekijää ja se tukee suuria virastoja ja laitoksia eri puolilla Britanniaa. Yksi ratkaisukeskeinen esimerkki on Essexistä, jossa työttömät työnhakijat kirjoittivat tunteistaan. Kontrolliryhmään verrattuna tunteistaan kirjoittaneet työllistyivät 17,5 % todennäköisemmin. Brittien "nudge-yksikön" omistaa yhä osin pääministerin virasto.¹³²

132 Thaler 2015: 351-355, 357-358; Tänk

Toinen MINSPACE-raportin kirjoittajista, Sunstein Cass, oli Barack Obaman vanha opiskelukaveri. Hän päätyi ideoineen Obaman palvelukseen, Yhdysvaltain hallituksen tiedotusministeriön johtajaksi. Samoihin aikoihin kun Cass palasi yliopistomaailmaan, kognitiivinen neurotieteilijä Maya Shankar perusti yhdysvaltalaisen version BIT:stä täysin ilman hallinnolta tulevia resursseja. Tällöin, vuonna 2014 maailmalla oli 136 valtiota liittänyt käyttäytymistieteet johonkin toimintansa muotoon ja 51 maata oli käynnistänyt omia valtiojohtoisia projekteja.¹³³

Monet parannukset voivat vaikuttaa pieniltä: esimerkiksi 1 tai 2 prosentin muutos tuloksessa ei tunnu suurelta, mutta voi olla silti rahallisesti iso. Yksinkertainen tekstiviestimuistutus voi olla toimiva, minkä muun muassa Ghanassa tehty testi malarialääkkeiden ottamisen muistuttamisesta viestillä osoittaa. Ratkaisevaa oli muistutus, ei lisäinformaatio.¹³⁴

Tanska on edelläkävijä

Pohjoismaista Tanska on käyttäytymistieteiden edelläkävijä. Sikäläistä The Danish Nudging Networkia vetää käyttäytymistieteiden tohtori Pelle Guldborg Hansen. Tanskassa

2014a: Lord Gus O'Donnel Tänkin Seminaarissa 5.6.2014, Video 1/2; Tänk 2014: 28.

133 Nudge database vl.2: <https://www.stir.ac.uk/media/schools/management/documents/economics/Nudge%20Database%201.2.pdf>

134 Thaler 2015: 358-359, 363-365; Kahneman 2012: 425

verkostoon kuuluu yli 90 organisaatiota: julkisia instituutioita, kuntia, yliopistoja, yrityksiä ja järjestöjä. Työ on erittäin käytännönläheistä. Guldborg ei istu tutkijan huoneessa, vaan kouluttaa ihmisiä aktiivisesti ympäri maan. "Alhaalta ylöspäin", ei hallinnosta käsin kuten Britanniassa, toteutettujen projektien avulla metodi on levinnyt Tanskassa laajalle. Hansenin mukaan pohjoismaisissa hyvinvointivaltiossa on monia piirteitä, jotka tukevat nudge-interventioiden tekemistä, kuten sääntely, selkeät organisaatio- ja omistajuusmallit, matala hierarkia ja yhteisö, joka puuttuu epäkohtiin. Näin nudget pysyvät eettisinä. Lisäksi tiedonkeräys kansalaisista on huippuluokkaa, mikä helpottaa laadukkaiden kokeiden tekemistä. Roskilden yliopistossa kehitetään edelleen nudge-teoriaa ja sen etiikkaa: sikäläisten tutkijoiden käsitys nudgesta on alkuperäistä ideaa laajempi. Hansenin mukaan nudge on väliaikainen termi, joka tulee korvautumaan sanoilla soveltava käytäytymistiede.¹³⁵

Laajennettu nudge-käsitys Tanskassa

Vuonna 2013 pidetyssä seminaarissa Hansen kertoi esimerkin nudge-toimenpiteestä Norjassa. GreenNudge-säätiön projektissa kerrottiin kodinkonekaupoissa koneisiin kiinnitetyin tarroin pyykinkuivaajien perinteisen energialuokan lisäksi

135 Tänk 2014a: Pelle Guldborg Hansen Tänkin seminaarissa. 5.6.2014. Video 2/2. Seminaari löytyy YouTubesta; Tänk 2014b: 20.

summa, kuinka paljon kuivaaja säästää koko elinkaarensa aikana. Uusi tarra lisäksi energiatehokkaiden kuivureiden myyntiä kokeen aikana 4,9%.¹³⁶

Tanskassa käytössä oleva toimintatapa ottaa huomioon Thalerin ja kumppanien alkuperäiset ajatukset siitä, että interventiota täytyy aina testata. On aivan selvää, että se mikä toimii jossain kulttuurissa, ei aina toimi toisessa. Tanskassa kunkin intervention taustaselvitys tehdäänkin huolellisesti. Yksi konkreettinen esimerkki löytyy Kööpenhaminan lentokentältä. Käyttäytymistä seuraamalla sekä tarroittamalla ja merkitsemällä tupakoijille sallitut kulkureitit jalanjäljillä vähennettiin tupakointia alueilla, joilla oli tupakointikielto. Tämä vähensi muiden tilan käyttäjien passiivista tupakointia 54%. Toinen esimerkki on ravintoloiden toimiluvista. Ne ovat Tanskassa lakisääteisiä, mutta jäävät monelta tekemättä, mistä seuraa sakko. Yrittäjille lähetettiin henkilökohtaisesti osoitettu kirje, jossa selkeästi ilmaistiin, mistä on kyse ja miten rekisteröinti tulee tehdä. Päivitetty malli nosti ilmoitusten määrää 10 prosenttiyksiköllä, minä arvioitiin vähentävän vuodessa noin tuhat oikeuskäsittelyä.¹³⁷

Thalerin mukaan jokaisella hallinnolla pitäisi olla vastaava yksikkö uusia ajatuksia testaamassa. Käyttäytymistieteilijöillä on paljon viisautta paremman maailman rakentamiseksi, on ollut jo olemassa

136 Tänk 2014b, Tänk 2015: 15. Esimerkki myös Nudge database vl. 2.

137 Tänk 2014b: 16-18.

kauan ennen kuin edes nudgesta sillä nimellä on puhuttu. Tässä taloustieteen versiossa ihmiset ovat etualalla ja keskipisteessä. Nudge-politiikkaan yhdistyy elämänhallinnan keskeinen osa, itsetuntemus, ja se kannustaa itsereflektioon ja parempiin ratkaisuihin. Julkisen sektorin työntekijät voivat tarjota merkityksellistä sosiaalista tukea.

Nudge ei vaadi tuekseen lainsäädäntöä. Uusien lakien luominen on hidasta ja koska maailma muuttuu nopeasti, ne eivät välttämättä vastaa kauan maailman tarpeita. Siksi nudge-politiikka ja siihen liittyvät toimenpiteet tekevät yhteiskuntapolitiikasta nopeammin reagoivaa ja dynaamisempaa. Nyt kun viimein käyttäytymistaloustiede on siirtymässä valtavirtaan, Thalerin ja Kahnemanin slogan ”tuuppaa aina hyvään”¹³⁸ on hyvä muistutus.

Ihmisen ajattelun rajallisuutta ja manipuloinnin mahdollisuutta ovat toki käyttäneet hyödyksi muun muassa mainostajat ja autoritääriset instituutiot halutessaan ihmisen valitsevan tietyllä tavalla.¹³⁹ Kun vaikutetaan mielikuviin sekä tunteisiin ja saadaan ihmiset uskomaan toistettuja asioita,¹⁴⁰ voidaan manipuloida äänestyskäyttäytymistä ja saada ihmiset tekemään tiettyjä tuotevalintoja. Manipulaatiota käytetään kaiken aikaa, huolimatta siitä, otetaanko nudge-politiikan

138 Thaler 2015: 366-367; Tänk 2013: 6; Tänk 2014b: 28-30.

139 Kahneman 2012: 77, 87.

140 Ihminen ankkuroituu aiemmin saamaansa tietoon ja vertaa sitä nykyhetkeen. Näin vääristellyt asiat voivat korostua. Tämä on yksi heuristiikka. Kahneman 2012: 141.

välineet käyttöön virallisesti vai ei. Siten nudgen käyttöönoton epäily tällä perusteella on kestänyt. Viranomaisten velvollisuus on osoittaa ihmiselle faktatietoa, jonka perusteella hän tekee valinnan.

Suomi?

Suomessa nudge ei ole saanut juuri jalansijaa. Sosiaalipolitiikan emeritaprofessori Briitta Koskiahon pitää nudgea osin arveluttavana, tosin hän kutsuu sitä rohkaisupolitiikaksi, joka tuntuu sopivalta termiltä. Kansantaloustieteen professori Jukka Pirttilä näki nudgessa mahdollisuuksia jo vuonna 2009. Tosin molemmat mainitsivat virheellisesti esimerkkinä suomalaisesta nudgesta haittaverot, eli veronmaksajan kannustaminen positiiviseen valintaan negatiivisen seurauksen avulla - vaikka kannustimena tulisi aina olla positiivinen seuraus. Pirttilä näkee kuitenkin, että kaikkia mahdollisia hyviä sääntelykeinoja ei voi jättää pois sen takia, että joku tekee väärän valinnan. Hänen mukaansa psykologinen taloustiede on vienyt taloustiedettä valtavasti eteenpäin ja edelleen uusia soveltamisalueita tulee ennakkoluulottomasti etsiä. Tämä mahdollistaisi myös tiedeinterdyscyplinaarisen vuoropuhelun.¹⁴¹ Käyttäytymistaloustiedettä ei olisi todennäköisesti koskaan syntynyt, jos Kahneman ja Tversky olisivat lähettäneet ensimmäisen ihmisen valintoja koskevan artikkelinsa psykologian tieteenalan julkaisuun. Ihmistieteilijöitä kuunnellaan ainakin

141 Koskiahon 2015; Pirttilä 2009: 138-141.

Käyttätymistaloustieteen keskeiset opit:

- Ihminen ei ajattele kuin taloustieteilijä, vaan kulut ja menot ovat ajattelussamme emotionaalisia – mentaalinen kirjanpito.
- Ihmiset arvioivat asioita omista lähtökohdistaan – viitepiste.
- Ihminen välttelee tappiota – omistusvaikutus.
- Ihmisellä tulee olla mahdollisuus tehdä positiivinen valinta.
- Positiivinen valinnan tulos toimii, negatiivinen ei.
- Ihminen uskoo näkyvillä oleviin todisteisiin.
- Koska väärin ymmärtämisen tapoja on niin monia, täytyy valinnat ja tiedonannot kehystää – kehystämisaikutus.
- Kehystysten tulee olla selkeitä, toimivia ja yksiselitteisiä.
- Kehystämisen tulee perustua faktatietoihin.
- Hyvä kehystämisen on tuloksellista ja kustannuksia säästävää.
- Selkeän viestinnän seurauksena esim. viranomaisen imago parane.
- Perustuu kognitiiviseen psykologiaan.
- Toimivat keinot ovat hyvin yksinkertaisia.

Suomessa äärimmäisen harvoin yhteiskunnan kehittämisessä.

Suomen verohallinto alkoi muistuttaa jäännösveron maksusta tekstiviesteillä vuonna 2016 ja vuodesta 2017 verohallinto on muistuttanut myös yrittäjiä.¹⁴² Suomessa perintätähtiö Svean taktiikkana oli jo 2000-luvun alussa soittaa henkilö-

142 [https://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Uutiset/Verohallinto_muistuttaa_jaannosveron_toi\(39149\)](https://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Uutiset/Verohallinto_muistuttaa_jaannosveron_toi(39149)). Ruotsissa Verohallinnolla on puhelinapplikaatio, jonka avulla veronpalautus maksetaan asiakkaan tilille. Toimenpide ei vie kahta minuuttia kauempaa. Ruotsin verohallinnon, Skatteverketin, etusivuilla on selkeät ohjeet applikaation käyttöön. <https://www.skatteverket.se/privat/sjalvservice/allaetjanster/skatteverketsapp.4.152108eb12c9f03824f8000924.html>. Myös veroilmoitus on Ruotsissa helppo ja selkeä täyttää. Siihen menee maksimissaan 15 minuuttia. Maassa asuvat ulkomalaiset ovat useissa kirjoituksissa ihmetelleet Verohallinnon positiivista imagoa sekä nopeita palveluja. mm. Heberlein 2016.

kohtainen ja positiivinen puhelu perintäasiakkaille, mikä lisäsi laskujen maksua.¹⁴³ Esimerkki positiivisesta kannustamisesta palveluissa on Jyväskylältä vuodelta 2017, jossa Nuorten palvelukeskus J-napissa palkitaan nuoria aktiivisuudesta elokuvaluipulla ja lahjakorteilla.¹⁴⁴

Käyttätymistaloustieteen yhteiskunnallinen hyödyntäminen on osa ihmis- ja neurotieteiden nousua. Nykyään tiedetään muun muassa aivojen toiminnan yhteydestä sosiaalisuuteen ja empatiakykyyn. Tämä helpottaa suuresti ihmisen käyttätymisen ja siten hyvinvoinnin edistämisen ymmärtämistä.¹⁴⁵

143 Tapahtui tämän raportin kirjoittajalle.

144 Anttonen 2017.

145 Neurotieteiden noususta on syntynyt muitakin tieteidenvälisiä suuntauksia. Yksi

IV Johtopäätökset

Muutos sosiaalityölle

Toimeentulotuen käsittelyn ja maksatuksen siirtyminen Kelaan on edelleen mahdollisuus sosiaalityölle. Kun sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien aika ei mene toimeentulotukityöhön, voi työtä kehittää toimivammaksi. Lainsäädännön ja sosiaalityön koulutuksen täytyy ottaa muutos huomioon. Sosiaalityön ammattilaisten tehtävä on tehdä työtä asiakkaan kanssa. Kaikissa selvityksissä ja tutkimuksissa sosiaalityön ammattilaiset ilmaisevat, ettei heillä ole aiemmin ollut mahdollisuutta kehittää omaa työtään ja tehdä varsinaista sosiaalityötä. Näin myöskään lainsäädäntö ei ole toteutunut. Uusien työtapojen kehittäminen onnistuu vain, jos johto on aidosti sitoutunut ja kannustaa alai-

näistä on neurofilosofia, jonka mukaan oppiminen ja uskomukset liittyvät aivojen toiminnan ymmärtämiseen ja toinen tieteenala on sosiaalifysiikka, joka olettaa että ihmisyhteisöt koostuvat etupäässä ihmisten välisten vaihtojen verkostoista.

siaan uuden toimintaympäristön kehittämiseen ja yhteistyöhön muiden paikallisten toimijoiden kanssa. Sosiaaliasemien työntekijöillä täytyy olla mahdollisuus kehittää omaa työtään itse, sekä päästä liikkumaan verkostojensa lisäksi ihmisten parissa. Sosiaalityön ammattilaiset pääsevät silloin tekemään sitä työtä, johon heidät on koulutettu sekä toteuttamaan aikuissosiaalityön ydin-aluetta: kuntouttavaa työtoimintaa, päihdetyötä sekä mielenterveys- ja asunnottomuustyötä.

Sosiaalityön ammattilaisia, sekä sosiaalityöntekijöitä että sosionomeja, täytyy systemaattisesti kouluttaa ratkaisukeskeiseen lähestymistapaan. Tämä myös muuttaa alaa houkuttelevammaksi.

Lainsäädännössä toimeentulotuki on sosiaalityön väline. Kelasta voidaan ja tulee ohjata asiakkaita entistä joustavammin sosiaalitoimistoon. Ihmiskeskeinen lähestymistapa johtaa positiivisiin muutoksiin myös asiakkaissa. Asiakkaan

sijoittumista toimenpiteisiin ja sosiaalista osallisuutta voidaan mitata, jolloin voidaan myös seurata sosiaalityön lainsäädännön toteutumista. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen tarkoitus on edistää asiakkaan omaehtoista selviytymistä. Tämä muutossosiaalityö on olennainen osa lainsäädäntöä.

Muutos asiakkaalle

Asiakkaalle uusi käytäntö tarkoittaa byrokraloukun kapenemista, kun tulotositteiden vieminen kahteen paikkaan ei ole enää tarpeen. Kela laskee asiakkaan muutkin etuudet ja sillä on jo tiedot valmiina. Kun asiakkaan todelliseen tilanteeseen päästään paneutumaan toimivassa dialogissa asiakkaan kanssa, asiakkaat ohjataan oikeisiin palveluihin. Osa tarvitsee ura- tai työhönvalmentajan palveluja, osa sosiaalista kuntoutusta tai päihde- ja mielen-terveyspalveluja. Näiden palvelujen kautta asiakas voi löytää uuden ammatin tai suunnan elämälleen. Kaikkia ei pidä väkisin yrittää työntää työmarkkinoille. Ne jotka eivät pysty työllistymään, ovat oikea kohde osallistumistulolle. Kuten aiemmin on kuvattu, jokainen pystyy tekemään jotain, olemaan hyödyksi tai vaikka seurana toiselle ihmiselle. Tämä on asiakasta sosiaalisesti tukevaa toimintaa, siten se tulisi nähdä yhteiskunnallisesti tuottavana toimintana.

Toimeentulotuen asiakkailla on tutkitusti muuta väestöä heikompi fyysinen ja psyykinen terveys sekä muun muassa velka- ja päih-

deongelmia. Tämä johtuu puutteellisesta elämänhallinnasta, jonka parantamisesta pitäisi tulla keskeinen osa sosiaalityötä. Sosiaalityössä tulisi pyrkiä parantamaan asiakkaan sisäistä pystyvyyttä siten, että se johtaa positiivisiin muutoksiin elämänhallinnassa. Tähän on olemassa toimivia ja tieteellisesti tutkittuja metodeja. Yksi niistä on ratkaisukeskeinen lähestymistapa, joka tähtää asiakkaan sisäisen pystyvyyden paranemiseen. Vain omaehtoinen toiminta, johon asiakas sitoutuu, johtaa positiiviseen ja pysyvään muutosprosessiin. Ulkoa tulevat negatiiviset kannustimet toimivat vain lannistimina eikä asiakas sitoudu ulkoa tulevaan muutokseen - tästä esimerkkinä vuoden 2018 alussa voimaan tullut aktiivimalli. Tähän asti sosiaalityö on ollut toimeentulotuen myöntämistä, joka tähtää vain hengissä pysymiseen.

Entistä ihmisläheisempi lähestymistapa ottaa huomioon asiakkaan yksilönä ja persoonana ja lähtee liikkeelle hänen tarpeistaan ja vahvuuksistaan. Toiminnan keskiössä tulee olla elämänhallinnan ja sisäisen pystyvyyden prosessin herättäminen ja tukeminen. Toiminta ja työn suunta on tulevaisuudessa, ei menneen kaivelussa ja syiden etsimisessä. Lähtökohtana on, että jokainen pystyy johonkin. Erityisesti sisäisen pystyvyyden prosessia tukee sosiaalinen ympäristö. Joku ei pysty esimerkiksi työtoimintaan yksin, mutta pystyy siihen toisen kanssa tai kaksi kertaa viikossa. Isoin muutos tarvitaan yhteiskunnallisten toimijoiden asenteeseen.

Asiakkaalle on sama, mitä ovelta lukee, maakuntahallinto tai kunta, kunhan sen takaa saa tarvittavaa palvelua.

Muutos työllisyyspolitiikkaan

On paljon ihmisiä, jotka eivät aina-kaan tällä hetkellä pysty tai halua koko-aikatyöhön. He ovat osatyökykyisiä, joiden potentiaalia ei tällä hetkellä huomioida. Heitä varten tulisikin kehittää lisää osa-aikatyön mahdollisuuksia. On mahdollista kehittää ja edistää toimintaa, jossa asiakas voisi tienata osan toimeentulostaan itse. Tämä voisi johtaa myöhemmin opiskeluun tai koko-aikaiseen työllistymiseen. Tällä hetkellä tällainen portti työelämään puuttuu lähes kokonaan eikä työn-tekoon kannusteta.

Mikä tahansa muiden kanssa tehtävä työ tai vastaava toiminta edistää ihmisten sosiaalista kanssakäymistä, joka on olennainen osa sisäisen pystyvyyden prosessissa. Kotiin tuilla jääminen ei edistä sosiaalista osallisuutta ja eristää entisestään muista ihmisistä. Se lisää myös negatiivista asennetta, kokemusta yhteiskunnan ulkopuolisuudesta ja voimattomuutta auttaa itseään. Myös työllisyyspolitiikan pitää tähdätä positiiviseen muutokseen ja sisäisen pystyvyyden herättämiseen. Positiivinen muutos tapahtuu yhdessä asiakkaan kanssa, ei koskaan pelkästään ulkoapäin. Siksi negatiiviset kannusteet eivät toimi. Lannistimien sijaan pitää pyrkiä kohti kannustavaa politiikkaa. Hen-

kilöille, jotka eivät ole vielä valmiita työmarkkinoille, ei pidä kohdistaa sanktioita eli talouspakotteita. Niistä ei ole mitään hyötyä.

Anne Kuvajan luoma nelikenttä työllistymishalukkuudesta (ks. sivu 22) on hyvin käyttökelpoinen ja sen nostaminen työllisyyden edistämisen keskiöön olisi hyödyllistä. Se kuvaa erittäin hyvin, miten erilaisia työttömät ja heidän tarpeensa ovat. Tämän ymmärtäminen auttaisi ihmisen ohjaamista oikeantyyppiseen palveluun. Nelikentän tulisi toimia työllisyyden edistämisen modus operandina, koska se on äärimmäisen toimiva ja käytännön työssä hyväksi havaittu konkreettinen instrumentti. Tällä hetkellä Suomessa katsotaan työllisyyden nousevan sanktioiden ja lannistimien avulla, mitä kutsutaan aktiiviseksi työllisyyspolitiikaksi. Aktiivisen työllisyyspolitiikan tulisi nimenomaan olla työnhakijaa kannustavaa. TE-hallinnolla työllisyyttä edistäville palveluille on jo nyt vaatimus positiivisen muutoksen tapahtumisesta asiakkaassa. Työllisyyspolitiikan toteuttajilla ja TE-hallinnolla on osin täysin vastakkainen strategia, mikä ei toimi. Tuleva maakuntahallintouudistus olisi sopiva hetki muuttaa myös työllisyyspolitiikkaa koskevaa lainsäädäntöä ja uudistaa TE-hallinnon jäykkää hallintoa ja vanhentuneita käytäntöjä.

Yhteiskunnan vastuu

Kannustavien ja hyvinvointia edistävien rakenteiden luominen on hyvinvointivaltion tehtävä ja ihmi-

sen, joka ei itse ole kykenevä kehittämään sisäistä pystyvyyttään, täytyy saada tähän tukea palvelujärjestelmästä. Kaikessa sosiaali- ja työllisyyspolitiikassa tulee tähdätä positiivisten kannustinten käyttämiseen ja kehittämiseen. Yhdenvertainen hyvinvoinnin edistäminen on lainsäädännössä jo nyt kunnan vastuulla. Sosiaalihuoltolain mukaan kunnan on järjestettävä palveluja sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi. Tämän tulee juurtua entistä tiiviimmin julkiselle sektorille, jonka tulee kehittää synergistä yhteistyötä muiden paikallistoimijoiden kanssa. Tämän tulisi toteutua tulevaisuudessa sote-keskuksessa.

Nudge-politiikka pitäisi ottaa vakavasti myös Suomessa ja valtion organisaatioissa. Asioiden ja vaadittavien toimenpiteiden kehystäminen ja yksiselitteisyys helpottavat niin asiakkaan kuin yhteiskunnankin työtä. Eri ihmiset tarvitsevat myös erilaisia palveluja. Käyttäytymisen muutos ihmisen toiminnassa johtaa positiiviseen lopputulokseen ja voi olla myös kansantaloudellisesti tuloksellista. Ilman kansantaloudellista näkökulmaa nudge-toimenpiteet eivät eroa ratkaisukeskeisistä metodeista. Ne ovat eettisiä ja läpinäkyviä sekä tietoon perustuvia. Tanskassa käyttäytymistieteitä hyödynnetään laajasti koko yhteiskunnassa: se on nudge-politiikan edelläkävijä Pohjoismaissa.

Suomi on ainoa Pohjoismaa, jossa nudgea ei vielä hyödynnetä. Käyttäytymistieteisiin nojaavaa tietoa tulisi käyttää yhteiskunnan eri organisaatioissa. Neurotieteet tuovat

koko ajan uutta tietoa esimerkiksi ihmisen aivojen toiminnasta. Koko positiivisen psykologian tutkimus on lähtöisin sieltä. Kyse ei siis ole tapauskohtaisista ja yksittäisistä esimerkeistä tai huuhaasta, vaan tieteeseen perustuvasta tutkimuksesta. Monet TE-hallinnon ulkopuoliset toimijat, kuntien hankkeet, järjestöt ja yksityiset valmennuspalvelujen tuottajat käyttävät ratkaisukeskeisyyttä konkreettisenä työvälineenä päivittäin ja hyvin tuloksin. Tulos tarkoittaa asiakkaan sijoittumista työttömyydestä työelämään tai muuhun toimenpiteeseen.

Nudge-termiä ei tarvitse kääntää suomeksi tai sitä ei tarvitse terminä käyttää ollenkaan. Voidaan puhua käyttäytymistieteen hyödyntämisestä tai Tanskan ja Brittien esikuvan mukaan Behavioral Unitista. Suomessa on neuro- ja käyttäytymistieteiden osaavia asiantuntijoita, joiden osaamista voi hyödyntää kehittämistyössä. Parhaat asiat ovat aina yksinkertaisia, niin ratkaisukeskeisyydessä kuin käyttäytymistaloustieteessäkin.

Mitä uudesta lähestymistavasta ja politiikasta seuraa?

Positiiviseen muutokseen tähtääminen on ratkaisukeskeistä politiikkaa. Sen tulokset näkyvät positiivisia tarinoina mediassa jatkuvan pahoinvoinnin kasvun sijaan. Se kannustaa ihmisiä tekemään muutoksia toiminnassaan. Sisäisen kyvykkyyden löytänyt ihminen auttaa myös perhettä ja lähipiiriään

ja näin syrjäytymisen kierteen on mahdollista katketa. Positiiviset esimerkit toteutuneista toimenpiteistä leviävät ja kannustavat muitakin organisaatioita innovatiivisiin kokeiluihin. Ihmisen voimaannuttami-

nen hänen omista lähtökohdistaan käsin johtaa osallisuuteen ja hyödyttää yhteiskuntaa maksettuina verotuloina ja säästettyinä kustannuksina.

V Oma aineisto

Tutkimusraporttia varten toteutin kirjallisen kyselyn¹⁴⁶ aikuissosiaalityön asiakkaille Vantaalla saadakseni myös asiakkailta näkemyksiä saamastaan sosiaalityön palvelusta ja siitä, millaisiin asioihin he toivoisivat saavansa tukea. Vantaalla kaupungin toimeentulotukimenot olivat 56,3 miljoonaa vuonna 2015 ja noin 61,3 miljoonaa vuonna 2016. Toimeentulotuen saajien määrä vuonna 2015 oli 14 687 kotitaloutta ja vuonna 2016 noin 15 000 kotitaloutta.¹⁴⁷

Kysely on toteutettu joulukuun 2016 puolivälissä saatua tutkimusluvan Vantaan kaupungilta. Toteutin kyselyn Myyrmäen sosiaalilasemalla, joka on Vantaan suurin asiakasmäärältään ja jonka aikuissosiaalityön johtaja oli minulle pai-

146 Lomakkeisiin on helpompi vastata henkilökohtaisempia asioita. ks. myös Hannikainen-Ingman et al. 2013: 86.

147 Sähköposti Leena Kaijala, suunnittelija Vantaan kaupunki 3.11.2016 ja <http://www.hri.fi/fi/dataset/kuuden-suurimman-kaupungin-toimeentulotuen-vertailu>.

kaksi osoittanut. Loin asiakkaille kyselyn, joka oli nopea ja helppo täyttää ja jossa asiakkaan omat ajatukset tulivat esiin. Kysely ja metodin toteuttamiseksi olivat ratkaisukeskeisiä, koska se on tämän raportin läpileikkaava teema ja tiesin, että siten saa ihmiset vastaamaan kysymyksiin. Kyselyn täyttäminen oli vapaaehtoista. Uskoin, että asiakas täyttää lomakkeen positiivisen kohtaamisen yhteydessä ja yleensä ihmiset avautuvat, kun siihen antaa mahdollisuuden. Eikä ole tavallista, että asiakkaat saavat itse äänensä kuuluviin. Alun perin suunnitelmana oli tarjota odotustilassa pullakahvit, koska se on luonteva ja positiivinen suomalainen kohtaamisen väline ja kyselyn täyttämistä tulisi seurata palkinto. Tämä olisi kuitenkin edellyttänyt paljon organisoimista, joten asiakkaille tarjottiin sen sijaan laadukkaita makeisia.¹⁴⁸

148 Pieni, mutta merkittävä ratkaisukeskeisen havainto oli se, että yksi asiakas kysyi: "Mitä pitää tehdä, että saa karkin?" Karkki

Vastaajat tuli kohdata henkilökohtaisesti, koska sama tila toimi odotustilana myös muiden palvelujen asiakkaille. Tavoitteeni oli saada kahdessa päivässä yhteensä kymmenen vastausta kunakin päivänä. Vastauksia tuli yhteensä 24 kappaletta.

Havainnot

Myyrmäen sosiaaliasemalla havaitsin kaksi poikkeuksellista seikkaa. Sosiaalitoimiston odotustila oli avoin ja asiakkaat toimittivat toimeentulotukihakemuksen paikan päälle. He voivat myös kopioida ja tulostaa tositteitaan itse ja vahtimestari auttaa heitä. Suurin osa toimeentulotukihakemuksistahan täytetään sähköisesti tai asiakkaat tuovat valmiiksi täytetyn lomakkeen tositteineen sosiaaliasemalle. Tällainen avoin tila -käytäntö on myös turvallisuusnäkökulmasta hyvin poikkeuksellista. Toinen sosiaaliasema Vantaan Koivukylässä, joka minulle kyselyä varten osoitettiin, toimi täysin eri tavalla. Siellä vahtimestari avasi sosiaalityöntekijää tai -ohjaajaa tapaamaan tullee asiakkaalle oven varsinaiseen odotustilaan. Jos esiintyy häiriöitä, vartija voidaan kutsua eteiseen, jossa ei silloin ole muita asiakkaita. Myyrmäen sosiaaliasema oli kyselyäni varten ihanteellinen, mutta Koivukylässä kysely ei toiminut lainkaan. Siellä toimeentulohakemukset tuodaan postilaatikkoon, joka on aivan

toisessa tilassa eikä siellä ole työntekijää tai vahtimestaria. Tämä johti siihen, että loppuvuodesta 2016 asemalle tuotiin hakemuksia, jotka olisivat kuuluneet Kelaan, mikä taas johti tukien viivästymiseen. Jälleen tuli ilmi se, ettei palvelun siirtymästä oltu riittävän selkeästi informoitu asiakkaita.

Myyrmäen sosiaaliaseman kaltaisen tilan on ihanteellinen ihmisten kohtaamiseen ja sitä olisi voinut hyödyntää monenlaisessa sosiaalityössä ja tutkimuksen tekemisessä jo aiemmin. Myös asiakasvolyyymi on suuri. Vuodesta 2017 alkaen se olisi ollut jo liian myöhäistä, koska asiakkaat eivät enää tuoneet hakemuksiaan sinne Kela-siirron vuoksi. Pullakahvit, missä tahansa, odotusaulassa tai marketissa toimii hyvin ihmisten kohtaamisen välineenä – se on hyvin perinteinen suomalainen ja yksinkertainen tapa.

Toiseksi, Myyrmäen sosiaaliasemalla oli poikkeuksellisen avulias ja asiakaspalveluhenkinen vahtimestari, joka auttoi henkilökohtaisesti asiakkaita kopioinnissa ja tulostamisessa ja selitti kärsivällisesti jokaiselle asiakkaalle, että tammikuun hakemus täytyy viedä Kelaan. Hän ei ollut sosiaalityön ammattilainen, mutta edusti juuri sellaista asiakaspalveluhenkeä, jolla asiakas tulisi kohdata.

Kela-muutos näkyi sosiaaliasemalla enemmän kuin joka toisen asiakkaan kohdalla. Asiakas ei tiennyt, että tammikuun hakemus pitää viedä Kelaan. Tämä oli minusta mielenkiintoista, koska Vantaan

toimikin tarkoituksellisesti positiivisena kannusteena kyselyn täyttämiseksi.

sosiaalitoimella ja Kelalla oli ollut käynnissä palveluyhteistyökokeilu, jonka tarkoituksena on ollut sujuvampi yhteistyö. Asiakkaat ovat voineet jättää hakemuksen Kelaan jo aikaisemmin.¹⁴⁹ Seinällä, hissien ovien vieressä oli info asiasta monella eri kielellä. Tämä ei mitenkään ollut asiakkaiden kulkureitillä (eli ei kehystetty oikein) ja jäi heidän selkänsä taakse, kun he tulivat asioimaan aulaan. Kelan sivuilla ei lukenut konkreettisesti, mitä asiakkaan tulee tehdä. Tarkistin sen paikan päällä, koska asiakkaiden epätietoisuus ihmetytti minua niin paljon. Kelan sivuilla luki: "Kunnan sosiaalitoimistolla on velvollisuus ottaa hakemukset vastaan vuoden loppuun asti."¹⁵⁰ Tässäkin tapauksessa asiakas ei ollut tyhmy vaan tiedotus oli tehty väärin. Oikea menettelytapa selvisi asiakkaille vasta vahtimestarilta:

1. Joulukuun hakemus sosiaalitoimistoon.
2. Tammikuun hakemus Kelaan, minne tarvitsee myös joulukuun päätöksen.
3. Täydentävää tukea haetaan vasta perusosan hakemisen jälkeen.¹⁵¹

Tämä selkeä info olisi pitänyt lähettää asiakkaille toimentulotuki päätöksen mukana, kirjeessä ja sähkö-

149 <http://www.kela.fi/-/kelan-ja-vantaan-kaupungin-palveluyhteistyokoikeilu-laajenee>

150 Linkkiä ei enää ollut tätä kirjoittaessa tammikuussa 2017.

151 Vantaalla oli hankkeesta johtuen mahdollista viedä hakemus Kelaan jo syksyn aikana.

köisenä ilmoituksena niille, jotka seuraavat kansalaisen asiakastiliä. Sama olisi pitänyt lukea myös sosiaaliasemalle saapuvien asiakkaiden silmien edessä. Mantra "toimeentulotuki siirtyy tammikuussa Kelaan" ei asiakkaille riitä, vaikka sitä toistettiin uutisissa 1,5 vuotta.

Viranomaisten viestintä asiakkaille on ikuinen ongelma. Yksi asiakas kertoi tapauksen, jossa hän ei ymmärtänyt Kelan päätöstä, ei edes sitä, oliko päätös kielteinen vai myönteinen. Hän meni kirjeen kanssa Kelan toimistoon, jossa työntekijä ei ymmärtänyt kirjettä ja hän kutsui paikalle toimiston johtajan, joka hänkään ei ymmärtänyt päätöstä.¹⁵² Minä en ymmärtänyt jonkun asiakkaan toimeentulotuki päätöstä, kun hän pyysi apua sen tulkitsemiseen. Päätökset ilmaistaan laskelmana, jossa on hyväksytyt tulot ja menot ja sen jälkeen lukee normierotus, mutta siinä ei lue selkeästi, mitä maksetaan. Olen aiemmin nähnyt päätöksiä, joissa lukee erikseen vielä alleviivattuna maksetun tuen määrä.

Myyrmäen sosiaaliasemalla korostui maahanmuuttajien suuri määrä. Nyt korostui vielä uusien, vasta tulleiden asiakkaiden määrä. Jos kantasuomalaiset olivat ymmällään Kela-muutoksesta, niin vasta maahan tullut maahanmuuttaja-asiakas ei tiennyt senkään vertaa, koska hän ei välttämättä tiedä, mikä

152 Juuri Kelalle on selkeiden kirjeiden kirjoittaminen poikkeuksellisen vaikeaa. Kelalla pitäisi tämänkin perusteella ajatella enemmän selkeiden viestien kehystämistä. Kelalla oli jo vuonna 2012 alkanut hanke, joka pyrki selkeyttämään kapulakieltä. Kyse on hyvin yksinkertaisista asioista.

on Kela ja mikä sosiaalitoimisto ja mikä on niiden ero. Vahtimestari kertoikin, että epätietoisia maahanmuuttaja-asiakkaita on hyvin paljon. Joskus he eivät tiedä, mikä raha tuli tilille ja tuhlaavat sen ja sitten ei ole rahaa vuokraan. Selviää, että kyseinen raha oli asumistuki, jolla vuokra piti maksaa.¹⁵³

Vantaalla toimi kuitenkin Kotouttamisen tsemppari -hanke. Siinä työskenteli kaksi henkilöä, joista toinen oli toiminut pitkään maahanmuuttajatyön ammattilaisena Vantaalla, toinen työntekijä oli TE-toimiston puolelta. Tsemppari on pyrkinyt siihen, että asiakasta ei pompoteltaisi. Vantaa on kuitenkin laaja, maahanmuuttajia on paljon ja Tsemppari-hankkeen toiminta sijaitsee Tikkurilassa. Maahanmuuttajapalveluissa on lisäksi pidetty tiedotustilaisuuksia toimeentulotukiasiosta.¹⁵⁴ Tikkurila on Myyrmäestä katsoen kuin toisessa kaupungissa.¹⁵⁵ Kaksi kaukana toisistaan olevaa keskustaa on Vantaan tunnettu ongelma. Asiakkaiden tavoitettavuus voi olla hankalaa. Esimerkiksi TE-toimisto sijaitsee Tikkurilassa.

Olin sosiaaliasemalla viikolla 50. Olin yllätynyt siitä, kuinka paljon toimeentulotuen hakijoita oli vie-

lä puolivälissä joulukuuta.¹⁵⁶ Tämä selittää osan asiakkaiden tietämättömyydestä muun muassa Kela-asiassa. Moni oli todennäköisesti tuomassa uutta hakemusta eikä ollut aiemmin saanut tukea. Osa oli tuen täydentäjiä ja tuomassa liitteitä. Kun ihmisiä kohtaa aidosti, he avautuvat aina asioistaan. Opastin muutamia asiakkaita lähinnä koulutukseen ja TE-toimistoon liittyvissä kysymyksissä, koska ne ovat osa omaa asiantuntemustani. Kerroin asiakkaille, että en ole sosiaaliaseman henkilökuntaa, joten en neuvohaita toimeentulotukeen liittyvissä kysymyksissä.

Kysely

Kävin laatimani kyselylomakkeen¹⁵⁷ läpi yhden aikuissosiaalityön asiakkaan sekä sosiaalipsykologi Laura Sireenin kanssa. Hienosäädimme lomakkeen jokaista sanamuotoa. Asiakaslähtöisyys, asiakkaan kunnioittaminen ja neutraali suhtautuminen toimeentulotuen saajiin olivat ilmeisiä lähtökohtia ja niiden tuli näkyä sekä kyselyssä että asiakkaan kohtaamistilanteessa.

Mihin apua oli saatu?

Ensimmäiseen kysymykseen "Oletko saanut tarvitsemaasi apua ja tukea sosiaalityön ammattilaiselta?" tuli 10 kyllä ja 10 ei-vastausta. Kysymys oli tarkoituksella laadittu siten,

¹⁵⁶ Yleensä hakemus tehdään edellisessä kuussa tai viimeistään kuun alussa ja pitkäaikaista tukea saajat saivat tuen automaattisesti ilman uutta hakemusta.

¹⁵⁷ Liite 2.

¹⁵³ Tukien pirstaleisuus on suomalaisen perusturvan tiedossa oleva ongelma.

¹⁵⁴ Tiina Kenttä, Tsemppari-hankkeen projektipäällikkö, sähköposti 22.12.2016. Hankkeen arviointi verkossa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79055>

¹⁵⁵ Kehärata on helpottanut kahden keskustan yhteyttä. Silti Myyrmäestä on nopeampi matkustaa Helsingin keskustaan kuin Tikkurilaan.

että se tarkoitti muuta apua kuin toimeentulotuen perusosaa. Jatkokysymykseen ”Mihin asioihin olet kokenut saaneesi apua?” tuli seuraavia vastauksia:

”Lasten harrastamiseen” (kaksi vastausta)

”Lasten tapaamiseen.”

”Häädöltä pelastus, asunnon haku.”

”Sossu maksoi kerran rästiverot, että sain yrityksen rekisteriin”

”Yksi sossu oli tosi hyvä. Kuunteli ja ymmärsi tilanteen vaikka silloin ei voinutkaan auttaa.”

Kaikki esimerkit kertovat ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen lakisääteisestä tehtävästä. Erityisesti rästiverojen maksu muutossosiaalityön välineenä on tähdännyt asiakkaan omaehtoiseen selviämiseen jatkossa. Viimeinen esimerkki kertoo sosiaalisen tuen merkityksestä, vaikka kyseessä ei ole aineellinen tuki. Yhteen ei-vastaukseen oli kommentoitu: ”En oo kyl koskaan kysynytäkään.” Sosiaalitoimistoa ei ole monesti mielletty muuksi kuin toimeentulotuen myöntäjäksi. Tästä mielikuvasta kertoo myös se, että monet asiakkaat ovat luulleet, että ”sossu loppuu”¹⁵⁸ toimeentulotuen maksun siirtyessä Kelan hoidettavaksi. Tämä kertoo myös siitä, että toimeentulotuesta on tiedotettu, mutta ei siitä, mitä sosiaalityö on jatkossa

158 Esimerkiksi omat asiakkaat allekirjoittaneelle, sekä kotoutumiskoulutuksen maahanmuuttajaopiskelijat, jotka näkivät uuden asiasta.

ja että sosiaalityön ammattilaisia on olemassa myös jatkossa.

Mihin apua kaivataan?

Kysymyksessä kolme pyydettiin rastittamaan ne vaihtoehdot, joihin asiakas haluaisi elämässään enemmän tukea. Kysymykseen vastattiin seuraavasti:

Arjessa jaksaminen, seitsemän merkintää.

Koulutusmahdollisuudet, 10 merkintää.

Elämänhallinta, kahdeksan merkintää.

Terveellinen elämä, kahdeksan merkintää.

Terveys, yhdeksän merkintää.

Työllistyminen, 12 merkintää.

Tulevaisuuden erilaiset mahdollisuudet, 18 merkintää.

Perheasiat, yhdeksän merkintää.

Yksinkertainen kyselyni osoitautui erittäin kuvaavaksi, vaikka otos on suppea. Neljässä vastauksessa oli merkintä kaikissa kahdeksassa kohdassa. Kahdessa vastauksessa oli kuusi merkintää, samoin kahdessa oli viisi merkintää. Kaksi merkintää oli viidessä vastauksessa. Nolla merkintää oli kolmessa vastauksessa. Eniten merkintöjä keräsi hieman epämääräinen tulevaisuuden erilaiset mahdollisuudet. Tarkoitinkin tällä sitä, että me emme tiedä, mitä ne tulevaisuudet paremmat palvelut voisivat olla. Tämä voisi tarkoittaa osallistumistuloa tai jotain uutta ja paremmin tehtyä, jotain, mikä kannustaisi asiakkaita ja kenties uusia

työllisyyspalveluja ja työllistymisen mahdollisuuksia. Uskon, että vastauksissa tarkoitettiin tätä samaa. Ihminen haluaa jotain, joka voisi viedä häntä eteenpäin, mutta hän ei itse vielä tiedä mitä se on. Useimmiten työllistyminen ja koulutusmahdollisuudet esiintyivät parina kahden merkinnän vastauksissa. Yksi oli ympäröinyt vahvasti kohdan perheasiat.

Vastaajille annettiin vielä kysymyksen jälkeen vapaa kenttä kirjoittaa, mihin muuhun he halusivat saada enemmän tukea. Neljä vastaajaa oli kirjoittanut tähän. Vastauksissa luki:

"Asumisongelmiin". / "Asuntoasiat." Kaksi vastausta.

"Lapsille mahdollisuus harrastaa vaikka ei oo rahaa."

"Keskustelua muiden kanssa tai jonkun kanssa joka ymmärtää tai voi auttaa."

Seuraavassa kysymyksessä tiedusteltiin, onko asiakas muiden Vantaan kaupungin hankkeiden eli Soskun tai työllisyyttä edistävän palvelun Työrastin asiakas. Vain yksi oli Soskun asiakas. Hän oli kokenut saaneensa apua kyseisestä hankkeesta.¹⁵⁹ Mikäli asiakas olisi muiden hankkeiden asiakas, oletan lähtökohtaisesti, että hänen toimeentulotukensa hakukin olisi ollut tehty jo ennen joulukuun puoliväliä. Toisaalta vastaukset kertovat taas sen, kuinka työllisyyttä edistäviin

¹⁵⁹ Sosku-hankkeesta kerrottu aiemmin tässä raportissa sivulla 18. Vantaan Sosku-hankkeella on voimakas työllistymistä edistävä tavoite.

valmennuspalveluihin pääsy on sattumanvaraista: kukaan työllisyysasioihin tukea haluava ei ollut Työrastin asiakas. Olisi oletettavaa, että työhön kykenevät ovat jonkin työllisyyttä edistävän palvelun asiakkaita.

Unelmina hyvä elämä, työ ja perheen hyvinvointi

Seuraavaksi kysyttiin Mikä on haaveesi ja mikä estää sen toteutumisen? Unelma ja sen käsittely kuuluvat olennaisesti ratkaisukeskeisyyteen. Unelma on sanana voimakas, joten halusin käyttää pehmeämpää sanaa haave. Tämä kysymys paljastaa ihmiselle tärkeimmän asian ja arvot ja se on erittäin hyvä työskentelyn lähtökohta. Se kertoo, mitä asiakas haluaa tavoitella. Unelmakysymys on suuri ja henkilökohtainen. Huomasin, että jotkut täyttivät lomaketta pitkään ja huolella. Kysymykset pysäyttivät asiakkaan ajattelemaan todellista tilannettaan. Tällainen kysymys voi myös toimia itsessään positiivisena tuuppaajana, koska se saa asiakkaan reflektioprosessin liikkeelle.

Vastauksista 11 liittyi työn ja ammatin saamiseen ja kahdeksan parempaan elämään tulevaisuudessa itselle ja perheelle. Perheen ja lasten hyvinvointi mainittiin kahdeksassa vastauksessa. Kaksi vastasi en tiedä, kahdessa ei ollut vastausta. On myös erittäin kuvaavaa, jos ei pysty määrittelemään omaa unelmaansa. Tämä kertoo juuri sisäisen pystyvyyden lukkiutumisen. Pääosin ihminen haaveilee hyvin tavallisis-

ta asioista, joiden pitäisi olla saavutettavissa meille kaikille. Käsittelen kysymysparia haaveesta ja siitä, mikä estää sen toteutumisen yhdessä. Monissa vastauksissa esiintyivät kaikki suosituimmat teemat: hyvä elämä, perhe ja työ. Eikö hyvinvointiyhteiskunnassa niiden pitäisi olla mahdollisia kaikille meistä?

Esittelen seuraavassa vastauksia haave-kysymykseen, sekä jatkokysymykseen, mikä estää sen toteutumisen. Pidän näitä tärkeinä, koska usein toimeentulotuen saajia tai syrjäytyneinä pidettyjä ihmisiä pidetään päämäärättöminä ja kenties saamattomina kansalaisina. Ihmisten tarpeet ja haaveet saadaan hyvin helposti selville ja samalla myös sen, mihin asiaan he tarvitsevat eniten ulkopuolista tukea. Miten lukuisten työllisyyspalvelujen maassa ja yhdessä Suomen suurimmista kunnista voi edelleen olla tilanne se, että joku haluaa töitä, mutta "ei ole ketään, kuka jeesais"?

Vastaukset haave-kysymykseen:

Haave

Mikä estää sen toteutumisen?

"Että lapsilla olis parempi elämä eikä köyhyyttä."

- Köyhyys.

"Saada lapsille hyvä elämä."

- Ei oo rahaa.

"Hyvä elämä perheelle ja itselle."

- Ei ole rahaa.

"Onnellinen elämä, turvallinen ja mahdollisimman stressitön sellainen"

- Rahan puute, uskallus ja luottamuksen puute.

"Olla mies."

- Köyhyys, surkeat palkat ja kallis maailma.

"Maksaa velat ja elää rauhallista arkea."

- Liian suuri ulosottoerä ja ettei saa sitä lääkitystä jota tarvitsee. (Lääkäri tietää kaikki, minä en mitään...)

"Että sais tavata lapsia ja sais töitä."

- Oma syy alkoholi.

"Parempi taloudellinen tilanne -> mahdollistaisi paremman elämänlaadun ja mahdollisuuden nauttia erilaisista normaaleista asioista ilman huolta."

"Että ois ammatti ja kaikilla hyvä olla."

- Mielenterveys

"Oman lapsen kanssa saman katon alle."

"Opiskella ja kehittää itseäni, samalla toimia parhaana äitinä lapsilleni kuin mahdollista."

- Ei mikään.

Pelkästään työn saantiin liittyviä vastauksia:

Haave

Mikä estää sen toteutumista?

"Lopettaa työttömyys ja uusi ammatti ihmisten parissa."

- En tiedä.

"Että vois tehdä jotain hyödyllistä eikä vaan käydä sossusta rahaa."

- Kun mulle ei oo oikeen paikkaa, kun lapsilla on ongelmia eikä kukaan auta ja mulla on päihdetausta.

"Elättää itsensä omalla työllä."

- Vaikea kysymys...

"Löytää menestyksekkäs ura."

- Ei oo kuka jeesais.

"Päästä töihin."

- Ei mikään, koska valmistuin juuri koulusta.

Perheeseen liittyvät vastaukset korostuivat jälleen. Sama tuli esille THL:n selvityksessä siitä, mihin täydentävää tukea on myönnetty. Yksi osa-alue oli lasten tapaamisen kustannukset. Miesten asema on yleisesti heikko avioerotilanteissa. Monissa erolasten kokemuksia kartoittaneissa tutkimuksissa on todettu, että yksi tärkeimmistä eron jälkeen hyvinvointia edistävästä tekijöistä lapsille on ollut yhteyden säilyminen etävanhempan. Jo aiemmissa tutkimuksissa on nostettu esiin, että toimeentulotukikäytän-

töjä tulisi yhtenäistää tapaamiseen kannustamisen osalta.¹⁶⁰ Perheiden hyvinvoinnin edistäminen onkin se osa-alue, johon kunnan sosiaalitoimi voisi nyt panostaa.

Maahanmuuttajien vastauksia, jotka minä olen kirjoittanut ylös ja vastaaja on kertonut ne suullisesti englanniksi:

"Haluaisin että lapset pääsisivät kouluun ja saisi hyvän ammatin ja että minä saisin myös koulutuksen ja menisin töihin."

- Ei tiedä kuka auttaa ja itse ei osaa.

"Saada hyvä elämä Suomessa ja oma business."

- En osaa kieltä vielä.

"Rakentaa hyvä elämä Suomeen."

- Alku on monimutkaista, ei tiedä.

Haluaisin tehdä työtä.

Mainittakoon, että yksi vastasi haaveekseen lottovoiton ja kysymykseen, mikä estää sen saavuttamista oli vastattu "koska en lottoa". Tämä on toki humoristista, mutta on jälleen ratkaisukeskeisyyden ytimessä. Mitään ei voi saavuttaa, jos ei tee asialle mitään. Asiakkaan polku rakentuu juuri unelman tavoittelusta. Asiakkaalle, joka ilmaisi, että haluaa tavata lapsia ja saada töitä, seuraava kysymys olisi: Mikä olisi ensimmäinen askel siihen, että saisit tulevaisuudessa tavata lapsia-

¹⁶⁰ Broberg & Hakovirta 2005, Kuivalainen & Saikku 2013: 163 mukaan.

si? Todennäköisesti asiakas vastaisi, että alkoholinkäyttöä pitäisi vähentää. Seuraavaksi luotaisiin ensimmäinen toimenpide siihen, mitä tehdään sen saavuttamiseksi. Työntekijä tekee jonkun toimenpiteen (positiivinen tuuppaus) ja asiakas tekee jonkun toimenpiteen. Ensimmäinen askel voi olla hyvin pieni. ”Sovitaanko että minä etsin sinulle työntekijän, jota voit tavata ja sinä menet tapaamaan häntä selvin päin.” Kun asiakas sitoutuu tavoitteeseen, hän on jo muutoksen polun alussa. Asiakkaat, jotka vastauksissa haluavat työllistyä, saavuttaisivat todennäköisesti tavoitteensa, mikä-

li pääsisivät oikeaan palveluun.

Osa työttömistä vastaajista on osatyökykyisiä. Jokaisella ihmisellä on kykyjä ja ne pitää nähdä ja tuoda esiin. Kuntouttavassa työtoiminnassa kaikille ei sovi sama, esimerkiksi mekaaninen työ. Termi osatyökyvytön on kyetty muuttamaan osatyökykyiseksi työllisyyspoliittisessa terminologiassa. Samoin on mahdollista muuttaa muitakin termejä ja menettelyjä positiivisemmaksi ja vähemmän leimaaviksi. Kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuu tällä hetkellä ihmisiä, joiden toimintakyky on jo hyvin heikko ja työmarkkinoille pääsy epätodennäköistä.

VI Ehdotukset

Lopuksi olen laatinut ehdotuksia muutoksiin tutkimus- ja viranomaistiedon sekä toteuttamani kyselyn perusteella.

Ehdotukset sosiaalityöhön

1. Toimeentulotuki sosiaalityön instrumenttina ja yhteistyö Kelan ja sosiaalitoimen välillä toteutuu siten, että täydentävää toimeentulotukea hakeva ohjataan aina tapaamaan sosiaalityön ammattilaista. Tuki edellyttää asiakkuutta. Näin raha muutetaan nudgeksi eli tuuppaukseksi.

2. Kuntien aikuissosiaalityön nimi muutetaan muutossosiaalityöksi. Sen viesti on jo lähtökohtaisesti positiivinen ja se kertoo jo nimessään, mihin se on laissa tarkoitettu: muutokseen.

3. Toimintakyvyn tukemisen pitäisi olla automaattinen osa rahallista tukea, systeemin sisäistä. Esim. 20 e/kk oleva liikunta-avustus, mikä

annettaisiin esim. kaupungin uimahallikorttina.¹⁶¹

4. Uusi merkittävä sosiaalityön osa-alue muidenkin kuin lastensuojelun asiakkaiden parissa on perhetyö. Se tähtää perheiden hyvinvoinnin edistämiseen.

5. Muutossosiaalityössä asiakas kohdataan henkilökohtaisesti matalan kynnyksen tiloissa, jossa asiakas otetaan aina positiivisesti vastaan. Tämä fyysinen tila sijaitsee tulevaisuuden sote-keskuksessa. Asiakkaan ei tarvitse kuin mennä sote-keskukseen, missä hänet ohjataan oikeaan palveluun.

6. Muutossosiaalityön yksikkö voisi olla kohtaamispaikka, jossa olisi sosiaaliohjaajan vastaanotto tiettyinä viikonpäivinä ja aikoina. Tarjolla

¹⁶¹ Ei niin kuin sosiaalityöntekijät sanovat ovat sanoneet useassa aiemmassa selvityksessä ja kyselyssä: "kyllähän me vähän yritetään..."

olisi pullakahvit ja voisi keskustella sosiaaliohjaajan kanssa. Keskusteltuaan asiakkaan kanssa ohjaaja tietäisi kenelle tai mihin asiakasta tulisi ohjata. Asiakas päättää mihin palveluun hän haluaa hakeutua.

7. Sosiaalityön ammattilainen laatii yhdessä asiakkaan kanssa suunnitelman asiakkaalle sopivista palveluista. Työskentely on aina positiiviseen muutokseen tähtäävää.

8. Sosiaalityön ammattilaiset tutustuvat työnkiertona kunnan muihin palveluihin ja hankkeisiin, muun muassa työhön valmennukseen, verkostoitukseen ja nähdäkseen konkreettisesti, miten erilaiset työskentelytavat toimivat.

9. Sosiaalityön ammattilaiset toimivat yhteistyössä ura- ja työhönvalmennuksen ja sosiaalisen kuntoutuksen kanssa tavoitteenaan positiivinen muutos asiakkaan tilanteessa.

10. Sosiaalityön ammattilaiset voivat osallistua asiakkaiden kanssa talouden suunnitteluun ja esimerkiksi terveellisen ja edullisen ruokavalioiden rakentamiseen yhteisissä ruoanlaittopiireissä.¹⁶² Asiakkaita voidaan ohjata myös tällaiseen kolmannen sektorin palveluun.

11. Muutoksen toteuttamiseen tällä hetkellä tarvitaan ulkopuolista konsultaatiota ja työntekijöiden koulutusta.

12. Tulevaisuudessa sosiaalityön johtoon tulee palkata ihmisiä, joilla on ratkaisukeskeinen orientaatio, koska muutos lähtee johdosta.

Ehdotus uudeksi julkisen sektorin palvelumalliksi

Uudella mallilla voisi tutkia sitä, miten osa työttömyyden aiheuttamista kuluista voitaisiin ohjata työllisyyteen ja palkanmaksuun, mitä byrokraattisia esteitä tässä on ja miten niitä voitaisiin purkaa.

Miten ja mihin asiakas ohjataan?

Asiakkaan oma sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja toimii yhteistyössä eri palveluntuottajien kanssa karotittuaan asiakkaan tilanteen. Asiakkaan exit-strategia ulos toimeentulotuen asiakkuudesta on valmennusprosessi, jonka aikana asiakas lisää työskentelyä tämän toimenpiteen kautta. Kunnissa on runsaasti tekemätöntä työtä, johon ei ole varaa palkata työntekijöitä: avustavaa hoitotyötä palvelutalossa, potilaiden/asukkaiden virkistystoimintaa, ulkoilua ja päivittäisissä toiminnoissa avustamista, myös avustavia kiinteistöhuollon töitä. Työnantaja olisi sosiaalitoimi tai kuntien eri yksiköt, sen mukaan miten yhteistyö saadaan toimimaan. Asiakkaan näkökulmasta on sama, miten viranomaiset byrokratian hoitavat.

¹⁶² huom. Käytännön kautta oppiminen.

Hallinto

Erona kuntouttavaan työtoimintaan on se, että asiakas saisi tästä tekevästään osa-aikatyöstä palkkaa.¹⁶³ Tulosta menisi mahdollisesti myös sama vero, 20%, kuten etuudesta. Se ei olisi vastikkeellista sosiaaliturvaa eikä kuntouttavaa työtoimintaa vaan työtä. Tähän käytettäisiin esimerkiksi toimentulotuen kuntien maksamaa osaa, kenties myös kuntien valtiolle pitkäaikaisyöttömistä määrystä aiheutuvia sanktiokorjauksia. Tämä palkka ei alentaisi etuuksia, eikä aiheuttaisi viivästymistä etuuksien laskennassa ja maksussa. (Nämä olisi pitänyt laittaa kuntoon ennen kuin nykyinen aktiivimalli tuli voimaan. Monessa maassa maksetaan päällekkäin tukia heti työllistymisen jälkeen.) Ensin voisi aloittaa siitä rajasta, joka on jo nyt olemassa, eli työtön saa tienata 300 euroa menettämättä työmarkkinatukea. Tämä malli sopisi hyvin aktiivimallin pohjaksi. Nyt ei ole olemassakaan tällaisia osa-aikaisia töitä, joihin asiakkaiden haluttaisiin hakeutuvan. Jos kunnilla olisi tällainen palvelu, se mahdollistaisi monenlaisten työttömien osa-aikatyön tekemistä. Se olisi positiivinen kannustin, toisin kuin aktiivimalli, joka on pelkästään negatiivinen kannustin.

¹⁶³ Tähän palkkaan pitäisi suhtautua hallinnollisesti etuutena, jolloin siitä ei menisi ulosottoa. Onhan yksi syy työn vastaanottamattomuuteen juuri ulosotto. Ulosotto pienestä palkasta lannistaa ihmistä edes yrittämästä mitään. Ulosottokäytäntöjen uudistaminen olisi välttämätöntä.

Seurauksia?

Ensisijainen tarkoitus on sosiaalipoliittinen, eli ihmisen sisäinen muutosprosessi. Näköala laajenee: ihminen ei näe koko yhteiskuntaa vain oman ahdingon näkökulmasta, saa työtodistuksen ja merkinnän ansioluetteloonsa osa-aikatyöstä. Työ tulee johtamaan siihen, että osa kokeiluun osallistuvista haluaa opiskella hoiva-avustajaksi tai kiinteistöhuoltoalalle. Nämä ovat lisäksi aloja, jotka työllistävät. Laitoksissa olevien elämänlaatu paranee. Se voi myös alentaa hoitokustannuksia. Työ on kunnille tehtävää arvokasta työtä. Innovaatio herättää kiinnostusta muualla.

A. Ehdotukset poliittisiksi toimenpiteiksi

1. Ratkaisukeskeisyyttä koulutuksellisenä ja tuloksellisenä orientaationa edellytetään työllisyyttä edistävien palveluiden kilpailutuksissa. Koulutuspolitiikassa painotetaan käyttäytymistieteiden merkitystä.
2. Käyttäytymistieteellistä asiantuntemusta hyödynnetään poliittisesti. Muun muassa Kelassa ja THL:ssa tulee toimia oma asiantuntijajyksikkö, toivottavasti tulevaisuudessa myös Valtioneuvoston alaisena.
3. Kyseiset yksiköt toimivat konkreettisin tavoittein, kokeiluun ja toimenpitein, sekä liikkuvat laajasti kentällä. Ne eivät ole erillisiä tutkimusorganisaatioita. Mallia haetaan Tanskasta.

Loppusanat

Koko raportin teon ajan on mieleeni noussut yksi kysymys: onko rahan antaminen palvelua? Kaiken hyvin tiedossa olevan sosiaalipoliittisen problematisoinnin, olemassa olevan tutkimuksen ja oman asiakastyökokemukseni perusteella voi sanoa yksiselitteisesti: ei ole. Mikä sitten on estänyt muutossosiaalityön toteutumisen tähän asti? Lainsäädäntö on velvoittanut toimeentulotuen olevan muutossosiaalityön väline jo tähänkin asti, oikeastaan se on velvoittanut siihen. Muutos lähtee johdosta. Johtavat sosiaalityöntekijät ovat ratkaisevassa asemassa siinä, mitkä työtavat vakiintuvat ja mihin työntekijöitä kannustetaan. Sosiaalityön johdossa on ollut näköalattomuutta. Edelleenkään ei pystytä tarjoamaan asiakkaille muutokseen tähtääviä toimintatapoja, jos sosiaalityön johto ei kirkasta näkökulmaa itselleen. Tähän tullaan tarvitsemaan ulkopuolisia asiantuntijoita valoa antamaan.

Kunnat ovat kaivanneet selkeitä ohjeita sosiaalilain toteuttamisesta. Suomessa on yleistä kaivata jokaista asiaa lakiin. Toimeentulotuen maksusta on seurattu tarkoin, koska sitä mitataan. Positiivisille seurauksille ei ole ollut asetettua mittaria. On myös väärin tekemisen pelkoa. Toimintatavat eivät lue laissa. Laki on jo aiemmin mahdollistanut luovuuden ja kannustavan sosiaalipolitiikan tekemisen. Yleensä lain toteutuminen edellyttää innovatiivisia toimintatapoja. Nyt tapahtunut muutos on kipuilusta huolimatta tarpeellista, koska se pakottaa ajattelemaan asioita toisella tavalla. Jos yksi tapa ei toimi, on aika kokeilla jotain muuta. Ratkaisukeskeisyys ja nudge-politiikka ovat mahdollisia välineitä lain toteutumiseksi. Ne ovat käyttökelpoisia instrumentteja myös muilla kuin sosiaalipoliittisella sektorilla. Näen ne tulevaisuudessa yksiselitteisinä välineinä paremman yhteiskunnan rakentamiseen.

Liite 1.

Työhönoyotus on karhunpalvelus kaikille

MARKO RANTAIso kirjoitti mielipidesivulla (HS 22.1.) osuvasti TE-toimistojen työtarjouksista, joita kutsuttiin aiemmin työhönoyotuksiksi.

Työtarjoukset ovat karhunpalvelus kaikille osapuolille ja koko yhteiskunnalle. TE-toimistojen henkilökunnalta menee työaikaa tähän turhuuteen, ja aika on rahaa, puhumattakaan turhien paperien printtailuista ja lähetyskustannuksista. Toki virkailijat lähettävät näitä papereita vain heille asetettujen tulostavoitteiden vuoksi.

Työttömille monet oyoitukset ovat useimmiten aivan turhia eivätkä ne vastaa tarkoitustaan. Esimerkiksi ammattimuusikon käsketään hakea katusoittajan paikkaa, jossa palkka tulee kolikoista lakkiin. Keran siivoustyötä kokeillut joutuu hakemaan laitoshuoltajan paikkaa,

johon tarvitaan ammattitutkinto. Kuvataiteilijan pitää hakea musiikkibisneksen koulutusohjelmaan. Nämä mainitut esimerkit ovat Helsingistä vuosilta 2014–2015.

Tuntuu siltä, että näitä työtarjouspapereita lähetetään vain siksi, että saataisiin aikaan karensseja. Siinä mielessä tavoite toteutuu. Se ei vain auta työllistämään ketään. Jos työtön on työkykyinen ja työhaluinen, hän tietää jo te-palvelut.fi:ssä olevat, hänelle sopivat paikat.

Työnantaja taas haluaa vähiten TE-toimiston pakottamia työnhakijoita. Tämä on jo johtanut siihen, että vakavasti työntekijää etsivä yritys ei todellakaan laita paikkaa auki TE-toimiston sivuille, koska tietää saavansa näitä pakotettuja työnhakijoita.

Tämä taas johtaa siihen, että yhä suurempi osa työpaikoista menee piiloon. Kohtaanto heikkenee yhteiskunnan toiminnan seurauksena.

Työhönoimitusten oikeutus on mielenkiintoinen tässä sääntelyjen maassa. Te-palveluihin voi kuka tahansa laittaa minkä ilmoituksen tahansa. Vaikka sivusto on tehallinnon alainen, ilmoituksia ei kontrolloida, ei tarvitse olla luotettava työnantaja. Samaan aikaan työkoekelupaikat syynätään hyvinkin tarkkaan.

Työllistyminen lähtee nousuun siinä vaiheessa, kun työllisyydenhoito siirretään TE-toi-

mistoilta kunnille. Nykyisin TE-toimistot estävät ihmisiä työllistymästä.

Uravalmentaja

Julkaisemme kirjoituksen poikkeuksellisesti nimimerkillä.

Helsingin Sanomat 24.1.2016.

Mielipidekirjoitus on allekirjoitettu.

Liite 2. Kyselylomake Vantaan sosiaalityön asiakkaille

Hyvä aikuissosiaalityön asiakas

Palvelut muuttuvat toimeentulotuen siirryttyä Kelalle ensi vuoden alussa. Miten kuntien sosiaalitoimet voisivat palvella asiakkaita paremmin? Teen tutkimusta tästä aiheesta. Sinun mielipiteesi sosiaalityön kehittämisestä on hyvin tärkeä ja siksi pyydän sinua vastaamaan tähän lyhyeen kyselyyn. Tutkimusraportti tähtää siihen, että lähitulevaisuudessa esimerkiksi Vantaalla voitaisiin kokeilla uutta sosiaalitoimen palvelumallia, jossa sosiaalityöntekijä yhdessä asiakkaan kanssa loisi asiakkaalle uusia kannustavia polkuja ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Tutkimuksen julkaisee Vasemmistofoorumi.

1. Oletko saanut tarvitsemaasi apua ja tukea sosiaalityön ammattilaiselta? Kyllä/En

2. Mihin asioihin olet kokenut saaneesi apua?

3. Rastita seuraavista ne vaihtoehdot, joihin haluaisit elämässäsi saada enemmän tukea?

- arjessa jaksaminen
- koulutusmahdollisuudet
- elämänhallinta
- terveellinen elämä
- terveys
- työllistyminen
- tulevaisuuden erilaiset mahdollisuudet
- perheasiat

4. Mitä muuta? Kerro omin sanoin:

5. Oletko Vantaan kaupungin hankkeiden asiakas: Sosku/Työrasti/muu, mikä?

6. Oletko kokenut saavasi tukea elämääsi tästä palvelusta? Kyllä/En

7. Millä tavalla?

8. Mikä on haaveesi?

9. Mikä mielestäsi estää sen toteutumista?

10. Haluatko kertoa vielä jotain muuta? Voit kirjoittaa vapaasti.

Kiitos vastauksestasi.

Jos haluat jakaa enemmän näkemyksiäsi tutkijan kanssa, niin voit halutessasi ottaa minuun yhteyttä.

Voit myös laittaa tekstarin, niin halutessasi soitan sinulle.

p. 040 370 9315, Valmentaja@katjabloigu.eu

Lähteet

Painettu tutkimuskirjallisuus

- Bloigu, Katja 2014b: Laittoman rajalla. Books on Demand.
- Elster, Jon 2007: Explaining Social Behaviour. More Nuts and Bolts for the Social Sciences. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hiilamo, Heikki 2011: Uusi hyvinvointivaltio. Helsinki: Into.
- Kahneman, Daniel 2012: Ajattelu nopeasti ja hitaasti. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Nussbaum, Martha 2007: The Frontiers of Justice. Harvard: Harvard University Press.
- Saari, Juho 2001: Reformismi. Helsinki: Gaudeamus. 2001.
- Saari, Juho 2015: Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Sen, Amartya & Nussbaum, Martha 1993: The Quality of Life. Oxford:

Oxford University Press.

- Soininvaara, Osmo 2010: SATA-komitea. Miksi asioista päättäminen on niin vaikeaa? Helsinki: Teos.
- Thaler, Richard 2015: Väärin käytäytyminen. Käyttäytymistaloustieteen synty. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Thaler, Richard H. & Sunstein, Cass R. 2008: Nudge. Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness. New Haven & London: Yale University Press

Tieteelliset artikkelit

- Björklund, Liisa 2010: Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja kannustavat rakenteet. Teoksessa Salminen, Joonas (toim.): Muuttuvan maailman etiikka. Vantaa: Suomalainen Teologinen kirjallisuusseura, 46-65.
- Björklund, Liisa & Sarlio-Siintola, Sari 2010: Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa

- sa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) 2010: Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia 27.
- Bloigu, Katja 2014a: Yrittäjänä Suomessa. Maahanmuuttajataustaisten yrittäjien kokemuksia. *Magma studier* 1/2014.
- Helne, Tuula 2003: Sosiaalipolitiikka epävarmassa maailmassa. Teoksessa Tuula Helne, Maija Julkunen, Jouko Kajanoja, Sini Laitinen-Kuikka, Tiina Silvasti & Jussi Simpura. *Sosiaalinen politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Hiilamo, Heikki 2010: Pitkäaikaisyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) 2010: *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia 27.
- Hiilamo, Heikki 2016: Miten perustulokeilu onnistuisi? *Yhteiskuntapolitiikka* 81:3, 343-351.
- Hiilamo, Heikki & Juho Saari 2008: Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Arajärvi, Pentti & Särkelä, Riitta (toim.): *Leipää ja lämpöä. Näkökulmia sosiaaliturvan uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry*.
- Hiilamo, Heikki & Juho Saari 2010: Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.): *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia 27.
- Hänninen, Sakari 2003: Teoksessa Tuula Helne, Maija Julkunen, Jouko Kajanoja, Sini Laitinen-Kuikka, Tiina Silvasti & Jussi Simpura: *Sosiaalinen politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kahneman, Daniel & Tversky, Amos 2012 (1974): Päätöksenteko epävarmuuden vallitessa: Heuristiikat ja vinoutumat. Julkaistu suomeksi teoksessa Kahneman, Daniel: *Ajattelu nopeasti ja hitaasti*. Helsinki: Terra Cognita, 479-496.
- Kahneman, Daniel & Tversky, Amos 2012 (1984): Valintoja, arvoja ja kehyksiä. Julkaistu suomeksi teoksessa Kahneman, Daniel: *Ajattelu nopeasti ja hitaasti*. Helsinki: Terra Cognita, 497-515.
- Kajanoja, Jouko 2003: Sosiaalipolitiikka ja hyvinvointi. Teoksessa Tuula Helne, Maija Julkunen, Jouko Kajanoja, Sini Laitinen-Kuikka, Tiina Silvasti & Jussi Simpura: *Sosiaalinen politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Koskiahho, Briitta 2015: Käyttämisen yhteiskuntapolitiikan vaikutukset. Alusta! Tampereen yliopiston tutkimuksellinen verkkolehti. Luettavissa: <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2015/05/05/kaeyttaeytymisen-yhteiskuntapolitiikan-valloitukset.html>
- Kuvaja, Anne 2012: Työnhakumotivaation dynamiikkaa. Näkökohtia motivaatiokysymysten käsittelyssä sosiaalisessa kuntoutuksessa. *Kuntoutus* 4/2012.
- Möttönen, Sakari 2010: Yhteisöllisyyttä rakentava sosiaalisten

- mahdollisuuksien politiikka paikallistasolla. ss. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) 2010: Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia 27. 2010.
- Pirttilä, Jukka 2009: Uusi psykologinen taloustiede ja julkisen talouden tutkimus. Kansantaloudellinen aikakauskirja 105:2, 135-142.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi & Leino, Satu 2010: Terveyden edistäminen ja sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia 27.
- Vuorela, Mika 2008: Osatyökykyisten työllistymisen politiikka. Teoksessa Arajärvi, Pentti & Särkelä, Riitta (toim.): Leipää ja lämpöä. Näkökulmia sosiaaliturvan uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 123-136.

Tutkimusraportit

- Ahola, Elina 2013: Yleiskatsaus toimeentulotuesta Helsingissä 2008-2010. Teoksessa Elina Ahola & Heikki Hiilamo (toim.) 2013 Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008-2010. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127. Helsinki: Kela, 12-29.
- Ahola, Elina & Hiilamo, Heikki 2013: Keitä olivat laman tuomat uudet toimeentulotukituen asiakkaat Helsingissä? Teoksessa

Elina Ahola ja Heikki Hiilamo (toim.): Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008-2010. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127. Helsinki: Kela, 111-124.

- Blomgren, Sanna, Karjalainen, Jouko, Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna 2016: Kuntien valmistautuminen toimeentulotuen Kela-siirtoon. THL:n kysely- ja haastattelututkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 33. Joulukuu 2016. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131623/URN_ISBN_978-952-302-799-2.pdf?sequence=1 Tark 26.12.2016.
- Haapola, Ilkka & Mäntysaari, Mikko 1997: Yhdessä vai erikseen? Toimeentulotuen ja sosiaalityön vaikea liitto. Teoksessa: Toimeentulotukikokeilu 1995-1996. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysturvan ministeriön selvityksiä 1997: 5. Helsinki.
- Haataja, Anita 2013: Toimeentulotuki yhden aikuisen talouksissa Helsingissä. Teoksessa Elina Ahola & Heikki Hiilamo (toim.) 2013 Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008-2010. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127. Helsinki: Kela, 30-53.
- Hannikainen-Ingman, Katri, Kuivalainen, Susan & Sallila, Seppo 2013: Toimeentulotuen asiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. Teoksessa Kuivalainen, Susan (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäy-

- tännöistä. THL, Raportti 9/2013, 81-112.
- Karjalainen, Jouko, Kuivalainen, Susan, Hannikainen-Ingman, Katri & Mukkila, Susanna 2013: Keppi ja porkkana toimeentulotuen työkaluina – toimeentulotuki ja kannustimet. Teoksessa Kuivalainen, Susan (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. THL, Raportti 9/2013, 189-214.
- Kauppinen, Timo M., Moisio, Pasi & Mukkila, Susanna: Toimeentulotuen saamisen toistuvuus ja etuuskien päällekkäisyys. Teoksessa Kuivalainen Susan (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. THL, Raportti 9/2013, 37-55.
- Kuvaja, Anne 2011: Työttömien työnhakumotivaatio ja motivointi: Sosiaalitoimen työvalmentajien näkökulmia. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lissensiaatintutkimus. Hyvinvointipalvelujen erikoisala. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos.
- Kuivalainen, Susan 2013: Toimeentulotuen muuttunut asema. Teoksessa Kuivalainen Susan (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. THL, Raportti 9/2013, 15-34.
- Kuivalainen, Susan & Sallila, Seppo 2013: Toimeentulotuen saajien köyhyys ja toimeentulotuen köyhyyttä vähentävä vaikutus 1990-2010. Teoksessa Kuivalainen Susan (toim.) Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. THL, Raportti 9/2013, 59-77.
- Kuivalainen, Susan & Saikku, Peppi 2013: Mihin toimeentulotukea myönnetään ja miksi? Teoksessa Kuivalainen Susan (toim.) Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. THL, Raportti 9/2013, 151-185.
- Parpo, Antti 2007: Työllistymisen esteet. Helsinki: Stakes. Raportteja 11/2007.
- Raitasalo, Raimo 1995: Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Helsinki: Kela. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 1.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi & Leino, Satu 2010: Terveystien edistäminen ja sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, Heikki & Saari, Juho (toim.): Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tutkimuksia A 27, 231-249.
- Saari, Juho 2012: Onnellisuuspolitiikka. Kohti sosiaalisesti kestävää Suomea. Kalevi Sorsa Säätiön julkaisuja 1/2012.
- Saikku, Peppi 2009: Terveyspalvelu työllistymisen tukena. Pitkäaikaistyöttömien terveystarkastukset ja -palvelut siirtymätyömarkkinoilla. THL, Raportti 22/2009.
- Saikku, Peppi & Kuivalainen, Susan 2013: Toimeentulotukityö kun-

nissa – organisointi, työnjako ja kokemukset. Teoksessa Kuivalainen, Susan (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. THL, Raportti 9/2013, 115–147.

Siltaniemi, Aki, Anne Perälähti, Anne Eronen & Pia Loden 2007: Hyvinvointi, palvelut ja elämänlaatu Keski-Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Sosiaalibarometri 2015: Ajankohtainen arvio hyvinvoinnista, palveluista, sekä palvelujärjestelmän muutoksesta. Suomen sosiaali- ja terveys Soste ry. Helsinki.

Tänk 2013: Homma hallussa. Elämänhallinta – arjen sanastosta yhteiskuntapolitiikan keskiöön. http://thinktaenk.fi/wpcontent/uploads/2013/06/homma_hallussa_web.pdf Tark 15.09.2016.

Vogt, Ellen & Sjöholm, Mari 2013: Etuuskäsittelyä ja aikuissosiaalityötä. Toimeentulotuki- ja aikuissosiaalityön kuntakyselyn 2013 päätulokset. THL. <http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/media/tiedotteet/2014/03/selvitys/Toimeentulotuki-%20ja%20aikuissosiaality%C3%B6kysely%20liite.pdf> Tark. 25.12.2016.

Lait ja viranomaislähteet

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>. Tark 23.12.2016.

STM 2007: Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain soveltajille.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007: 11.

THL 2011: Toimeentulotuki 2010. Helsinki: THL., Tilastoraportti 43, SVT, 2011B.

STM 2013: Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain soveltajille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013: 4.

THL 2015: Toimeentulotuki 2015. Tilastot. <http://www.julkari.fi/handle/10024/131612> Tark. 25.12.2016.

THL 2017: Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke (SOSKU) Väliraportti 1 2017. https://www.thl.fi/documents/10531/3149614/SOSKU_V%C3%A4liraportti_I_181116.pdf Tark. 15.1.2017.

Seminaarit

THL 2014: THL ja Sosiaalityön tutkimuksen seura 2014: Perustoimeentulotuki Kelalle - mitä siitä seuraa sosiaalityölle? 28.8.2014. Tallenteet You Tubessa.

THL 2016: Mistä kannustinongelmat johtuvat ja miten vähentää niitä? 1.11.2016. Tallenteet You Tubessa.

Tänk 2014a: Hiljainen vallankumous. Käyttäytymistieteelliseen näyttöön perustuva yhteiskuntapolitiikka Suomessa-seminaari. 5.6.2014. Tallenteet You Tubessa.

Muut

Anttonen 2017: Sosiaalityön uusi muoto: Lahjakortteja ja leffalippuja syrjäytyneille. Sunnuntai-suomalainen 8.1.2017.

Heberlein, Tom 2016: I am an American living in Sweden. Here's why I came to embrace the higher taxes. Blogikirjoitus <http://www.vox.com/2016/4/8/11380356/swedish-taxes-love> Tark. 13.12.2016.

Hiilamo, Heikki, Parpo, Antti & Moisio, Pasi 2017: Valtioneuvoston blogi: Tieto käyttöön! <http://tietokayttoon.fi/ajankohtaista/blogi/-/blogs/osallistumistuloperustulon-sijaan>. Tark 27.1.2017.

Soininvaara, Osmo / Vartiainen, Juhana 2013: Osmo Soininvaaran blogi: Lisää matalapalkkatyötä. Raportti valtioneuvoston kanslialle. Helmikuu 2013. Saatavissa www.soininvaara.fi/julkaisut. Tark.20.10.2016

Tänk 2014b: Käyttäytymistiede politiikan teon välineenä. Oppeja maailmalta. Tiivistelmä esityksestä Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle 6.3.2014. <http://thinktaenk.fi/wp-content/uploads/2012/12/K%C3%A4ytt%C3%A4ytymistiede-politiikan-teon-v%C3%A4lineen%C3%A4-tiivistelm%C3%A4-web.pdf> Tark. 25.11.2016.

Tänk 2015: Hiljainen vallankumous – Käyttäytymistieteelliseen näyttöön perustuva yhteiskunta-politiikka Suomessa. Yhteenveto seminaarista. Tänk 2014. <http://thinktaenk.fi/wp-content/uploads/2015/06/Hiljainen-vallankumous-2014-Seminaarin-yhteenve-to.pdf> Tark. 25.11.2016.

WWW-sivut

Helsinki region infoshare www.hri.fi

Julkari – STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto <https://www.julkari.fi/>

Kansaneläkelaitos www.kela.fi

Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali <http://kans.jyu.fi>

Nudge Database vl. 2. www.stir.ac.uk

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus www.stea.fi

Skatteverket www.skatteverket.se

Sveriges officiella statistik, Socialtjänst. Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos www.thl.fi

Valto – Valtioneuvoston julkaisuarkisto julkaisut.valtioneuvosto.fi

Verohallinto www.vero.fi

Yle Areena areena.yle.fi

You Tube www.youtube.com

Sähköpostit

Kaijala, Leena, suunnittelija, Vantaan kaupunki 3.11.2016

Kentta, Tiina, projektipäällikkö, Tsemppari-hanke, Vantaan kaupunki 22.12.2016

Henkilökohtaiset tapaamiset

Merta, Sanna, sosiaalihoaja, Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto. Kampin kappeli 9.2.2017.

Raivio, Helka, tutkija, THL 15.11.2016.



Vasemmistofoorumi